

Identifying driving factors in organizing environmental quality in order to improve the sociability of urban spaces (Case study: Islamic Republic Street, Mahabad)

Mamash Amirashayeri ¹, Arsalan Tahmasebi ^{*2}, Jalil Sahabi ³

1. Ph. D Student in Architecture, Department of Architecture, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran
2. Assistant Professor of Architecture, Department of Architecture, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran
3. Assistant Professor of Sociology, Department of Sociology, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

ARTICLE INFO	Abstract
Research Paper Article history: Received: 2024/01/26 Accepted: 2024/05/08 Published online: 2024/12/20 Keywords: <i>sociability, environmental quality, Jamuri-e-Islami St., Mahabad</i>	The growth of urbanization and urbanism in recent decades has reduced social interactions at the level of large and medium cities. Public spaces as vital centers of social interactions play a decisive role in this flow. On the other hand, the components of environmental quality play an essential role in improving the sociability of urban public spaces. In this regard, the present research has been conducted with the aim of explaining the most important components of environmental quality affecting the sociability of Islamic Republic Street in Mahabad. This research is applied in terms of purpose and based on descriptive-analytical method. The method of data collection was documentary-field in the form of questionnaires and interviews. The statistical population were specialists in the field of urban planning and architecture, 20 of whom were selected purposefully and non-randomly. The extraction and compilation of criteria, dimensions and indicators was done in the form of carrying out the steps of the Delphi panel, which was in the form of four physical dimensions, activity, comfort and security, and urban appearance. The method of data analysis was combined (quantitative-qualitative) in the form of cross-effects analysis method using Mic Mac software and scenario planning using Scenario Wizard software. The results showed that the most important factors influencing the sociability of the urban space of Jumohori Shahr Mahabad Street were the objective view, physical access, visual access, movement, specific activities and location. Also, in designing optimal scenarios, the results generally rely on regular forms, pedestrian access, variety of uses and social monitoring, proximity to the center of the city core, continuity of night activities, activities of medium levels and the existence of physical and mental urban signs.
Citation: Amirashayeri, M., Tahmasebi, A., Sahabi, J. (2024). Identifying driving factors in organizing environmental quality in order to improve the sociability of urban spaces (Case study: Islamic Republic Street, Mahabad), Journal of Future Cities vision, 5(20), 1-23. © The Author(s). Publisher: Iranian Geographical Association	

* **Corresponding author:** Hamid Abhari, **Email:** arsalan_thmsb@iausdj.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

As we consider the future of our cities, we need to think about the future of public space such as streets in the city. Since the 1980s, public spaces have been modernized in such a way that they have increasingly become a key part of many urban regeneration and development policies around the world. An issue that should be given a special attention as one of the important social problems and needs in the form of urban planning and architecture knowledge, is the lack or even the absence of attractive and responsive urban public spaces, especially in smaller cities, which are designed based on the principles and criteria of environmental quality. And be created regarding the environmental qualities of urban spaces, PPS emphasizes factors such as accessibility and communication, comfort and mental image, uses and activities, and sociability. Therefore, the revitalization and organization of collective and urban spaces with capacity and possessing urban and architectural values should be followed quickly. In the meantime, the Islamic Republic of Mahabad Street as a potential urban axis and a relatively dynamic urban space has a high potential to attract citizens and carry out social activities in the space. Therefore, the present research tries to explain the most important factors affecting the quality of the environment on promoting and strengthening the sociability of the street of the Islamic Republic and compiling the most effective scenarios for the optimal design of the environment.

Methodology

The current research is applied research and its method is descriptive-analytical. The method of data collection was documentary-field in the form of questionnaires and interviews. The statistical population were specialists in the field of urban planning and architecture, 20 of whom were selected purposefully and non-randomly. The extraction and compilation of criteria, dimensions and indicators was done in the form of carrying out the steps of the Delphi panel, which was in the form of four physical dimensions, activity, comfort and security, and urban appearance. The

method of data analysis was combined (quantitative-qualitative) in the form of cross-effects analysis method using Mic Mac software and scenario planning using Scenario Wizard software.

Results and Discussion

After completing the initial steps of compiling the factors, 20 factors were identified as the primary factors affecting sociability and analyzed with Mic Mac software. The matrix is 100% favorable and optimal based on statistical indicators with two rotations of data; So that the matrix of direct potential effects is 93 and 94%, respectively, which indicates the high validity of the questionnaire and its answers.

By examining the diagram of power and influence and observing the position and coordinates of the factors on the diagram and the lack of proximity to the function $y=x$ (the factors are distributed around the diagram of the diagonal line of the diagram), we come to the conclusion that the system under study is a stable system because most of the factors in the sections North-west, south-east and south-west are located in the chart. According to the diagram, it is clear that six variables are the most effective variables and with the lowest degree of effectiveness, as well as three variables are presented as the factors that have the highest degree of effectiveness in relation to the sociability of the urban space, among other factors, as a result of the display analysis. Emphasis in selecting variables as main factors is more on bimodal and independent variables. The reason for choosing bimodal variables as driving and key factors affecting sociability is that these variables have two common characteristics of high influence and high influence, which act in a very effective and highly effective way. In this way, the results of the Mik Mak analysis show that the variables of the objective landscape, physical access, movement, visual access, side activities, and the place of residence are the most effective driving environmental factors, key and effective on sociability.

By examining the results table of the scenario wizard, which displays the optimal states of each of the variables in the sociability of the urban

space, the number of optimal states of each of the variables has a dispersion and variety of general states, so the present research, according to the maximum scores, selects the top 8 scenarios as The most optimal conditions have been mentioned. Based on this, the emphasis on the design of regular forms is presented as the superior scenario of the objective landscape factor. Also, pedestrian traffic and paying attention to the movement of pedestrians is a priority over the movement of riders in this space. Social monitoring is the most important scenario of "visual access" variable introduced and this is possible through social monitoring of commercial and residential uses. Regarding movement on the route, the proposed scenarios are based on pedestrian movement in such a way that movement patterns are defined in connection with traffic calming policies. Also, in relation to the location of the urban space, the optimal suggestions are to maintain the status quo and also to improve the functional cores and adjacent activity and service axes. In relation to the readability factor, the wizard scenario suggestions emphasize the presence of physical and mental urban signs; And at the end, the continuity of activity through the injection of nightlife and catering services, as well as the zoning of space and the existence of mid-level restaurants in the sample urban space, are presented as optimal scenarios of the different states of the "continuity of activity" and "side activities" variables.

Conclusion

The public spaces of the cities are considered as the vital centers of establishing social interactions of citizens of different racial, gender, religious, age, etc. spectrums. As an urban body, the Islamic Republic Street of Mahabad also contains the mental memories of the citizens, and the sense of belonging and dependence of the residents to this road is quite clear; But what has been emphasized in most of the researches is what features can improve the quality of such spaces in order to attract more people. In this research, according to the theories, indicators were extracted in terms of physical, activity, comfort and security and urban appearance and were evaluated using the opinion of local experts. The results of this evaluation, which was carried out using prospective research tools, showed that the most important factors affecting the sociability of the urban space of Jumhori Street in Mahabad (which are a selection of twenty indicator variables and also have the least effectiveness of the system) are, from an objective point of view, access physicality, visual accessibility, movement, specific activities and location. Also, some other factors that have been identified as two-way factors have also been considered in preparing optimal design scenarios, which include readability and continuity of activities. In designing optimal scenarios, the results generally rely on regular forms, pedestrian access, variety of uses and social monitoring, proximity to the center of the city core, continuity of night activities, middle level activities and the presence of physical and mental urban signs.

References

1. Abreqavi Fard, H, Matlabi, GH, and Mansouri, S. A. (2023). "The Theory of Good Form in Public Space: A Critical Review of the Criteria for the Formation of Effective Public Space. *Bagh-e Nazar*, 20(121), 37-54. [In Persian].
2. Amiriparyan, P., Reicher, C., & Kiani, Z. (2019). Analysing the effectiveness of public spaces on sociability potential of cities: Case study of Nobahar Street, Kermanshah, Iran. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 238, 119-130.
3. Anastasiadou, K., & Gavanis, N. (2023). Enhancing urban public space through appropriate sustainable mobility policies. A multi-criteria analysis approach. *Land Use Policy*, 132, 106765.
4. Anderson, J., Ruggeri, K., Steemers, K., & Huppert, F. (2017). Lively social space, well-being activity, and urban design: findings from a low-cost community-led public space intervention. *Environment and behavior*, 49(6), 685-716.
5. Chakrabarti, V. (2013). A country of cities: a manifesto for an Urban America. New York: Metropolis Books.

6. Cresswell, T. (2004). Defining place. *Place: A Short Introduction*. Malden, MA: Blackwell Ltd, 12.
7. Crestani, A. M., & Irazábal, C. (2020). Public Space Challenges and Possibilities in Latin America (pp. 390-98). New York: Routledge.
8. Dahnad, N, Mahdinejad, J., and Karimi, B. (2020). Explaining the relationship between the components affecting the quality of collective open space in enhancing environmental sociability. *Urban Studies Quarterly*, 10(7), 45-56. [In Persian].
9. Danesh-Moghadam, G., Bahreini, S. H, and Ayni-Far, A. (2011). Analysis of the social acceptability of the physical environment influenced by the perception of nature in the built environment. *Fine Arts: Architecture and Urban Planning*, 3(45), 27-38. [In Persian].
10. Duff, C. (2010). On the role of affect and practice in the production of place. *Environment and planning D: Society and Space*, 28(5), 881-895.
11. Ehrenhalt, A. (2013). *The great inversion and the future of the American city*. New York: Vintage.
12. Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L., & Knuiman, M. (2012). Creating sense of community: The role of public space. *Journal of environmental psychology*, 32(4), 401-409.
13. Gehl, J. (2013). *Cities for people*. Island press.
14. Godet, M. (2003). *Creating Futures - Scenario Planning as a Strategic Management Tool*. 4nd ed. France: Economica
15. Hamzeh Nejad, M., and Gholichi, P. (2018). Investigating Social Cohesion and the Quality of Behavioral Spaces in Intra-University Parks: Case Study of the Park at Iran University of Science and Technology. *Arman-Shahr Architecture and Urbanism*, 11(25), 45-55. [In Persian].
16. Hasan, M. I., Aminuddin, A. M. R., Mohidin, H. H. B. M., & Sarkum, S. A.(2023). Sociability as locality aspect in private university student housing: spaces, activities, and rules. *Sustainable Tropical Design Research and Practice*, 16, 32-39.
17. Horlings, L. G., Lamker, C., Puerari, E., Rauws, W., & van der Vaart, G. (2021). Citizen engagement in spatial planning, shaping places together. *Sustainability*, 13(19), 11006.
18. Jalaladdini, S., & Oktay, D. (2012). Urban public spaces and vitality: a socio-spatial analysis in the streets of Cypriot towns. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 664-674.
19. Javan Majidi, J., and Negari, M. (2019). Assessment of the components of community acceptance in the city hall, case study: Ardabil. *Arman-Shahr Architecture and Urbanism*, 12(29), 211-228. [In Persian].
20. Kabachnik, P. (2010). England or Uruguay? The persistence of place and the myth of the placeless Gypsy. *Area*, 42(2), 198-207.
21. Karbalaee Hosseini Ghiyasvand, A., and Soheili, J. (2018). Investigating the role of physical environment components in the socialization of cultural spaces using spatial arrangement techniques, case studies: Cultural complexes of Dezful and Niavarán. *Arman-Shahr Architecture and Urbanism*, 11(25), 361-373. [In Persian].
22. Kermani, I., and Mohammadi, P. (2018). Examining the Impact of Social Interaction in Public Spaces on the Social Sustainability of Residential Complexes: A Case Study of Mehr Housing Complexes in Ardabil. *Urban Studies*, 7(26), 43-56. [In Persian].
23. Khadem Al-Hosseini, A., Mansourian, H., and Satari, M. H. (2010). Measuring the Quality of Life in Urban Areas (Case Study: Noorabad City, Lorestan Province). *Geography and Environmental Studies*, 1(3), 45-60. [In Persian].
24. Klein, W., Dove, M. R., & Felson, A. J. (2021). Engaging the unengaged: Understanding residents' perceptions of social access to urban public space. *Urban Forestry & Urban Greening*, 59, 126991.
25. Lang, J., & Moleski, W. (2016). *Functionalism revisited*:

- Architectural theory and practice and the behavioral sciences.* Routledge.
26. Langstraat, F., & Van Melik, R. (2013). Challenging the 'end of public space': A comparative analysis of publicness in British and Dutch urban spaces. *Journal of urban design*, 18(3), 429-448.
 27. Latham, A., & Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13(7), e12444.
 28. Madanipour, A., & Hull, A. (2017). *The Governance of Place: Space and planning processes*. Routledge.
 29. Mahaan, A., and Mansouri, S. A. (2017). The Concept of Landscape with Emphasis on the Views of Experts from Various Fields. *Bagh-e Nazar*, 14(47), 17-28. [In Persian].
 30. Mansouri, S. T. al, Jahaanbakhsh, H. (2016). Measuring the components affecting the enhancement of social interactions and sociability in urban spaces (Case study: Modarres Street, Kermanshah). *Iranian Architecture and Urbanism*, 7(1), 59-65. [In Persian].
 31. Mayorga, M. Y. C., & Fontana, M. P. G. (2023). For a close and livable public space: four proposals in Barcelona. In *Resilient and Sustainable Cities* (pp. 295-304). Elsevier
 32. Mehta, V. (2019). Streets and social life in cities: a taxonomy of sociability. *Urban Design International*, 24, 16-37.
 33. Mohammadi, M., and Ayatollahi, M. H. (2015). Factors Influencing the Enhancement of Social Acceptance of Cultural Buildings: A Case Study of Farshchian Cultural Center in Isfahan. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 8(15), 79-96. [In Persian].
 34. Mohammadzadeh Belalemi, S., Ghasemi, M., Norouzi, M., and Nikpour, M. (2023). Assessing the Social Acceptability of Urban Public Spaces with Emphasis on the Factor of Enclosure (Case Study: Central Square of Bam City). *Sustainable Architecture and Urbanism*, 1(11), 159-176. [In Persian].
 35. Naeimi Nazm Abad, Z., Farajpour, M., and Amirshaghghi, M. R. (2015). Measuring the level of social interactions in old urban contexts, case study: Darb-e No neighborhood in Gorgan. *Urban Management*, 14(38), 133-150. [In Persian].
 36. Naya, R. B., de la Cal Nicolás, P., Medina, C. D., Ezquerro, I., García-Pérez, S., & Monclús, J. (2023). Quality of public space and sustainable development goals: analysis of nine urban projects in Spanish cities. *Frontiers of Architectural Research*, 12(3), 477-495.
 37. Pahlevan, S., Soltanzadeh, H., and Habib, F. (2016). Explanation of the components of visual quality on the presence of individuals in sociable environments (Case study: The traditional market courtyards of Isfahan). *Urban Management Studies*, 14(51), 1-15. [In Persian].
 38. Pancholi, S., Yigitcanlar, T., & Guaralda, M. (2015). Public space design of knowledge and innovation spaces: learnings from Kelvin Grove Urban Village, Brisbane. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 1(1), 13.
 39. PPS Organization. (2009). *What Makes a Successful Place?* [WebSite]. Retrieved 2017, Nov. 12, from <https://www.pps.org/reference/grplacefea/>
 40. Qalandariyan, I., and Rafiyyan, M. (2018). Explanation of the Environmental Quality Model in the Revitalization of Islamic Iranian Cities. *Studies of Islamic Iranian Cities*, 9(34), 49-58. [In Persian].
 41. Sadeghi, A. R., Pourjafar, M., Taghvaei, A. A., & Azadfallah, P. (2014). Explanation of environmental aesthetic factors of urban design. *Current world environment*, 9(2), 502.
 42. Sanei, M., Khodadad, S., & Khodadad, M. (2018). Flexible urban public spaces and their designing principles. *Journal of Civil Engineering and Urbanism*, 8(4), 39-43.
 43. Setarzadeh, D., Naghi Zadeh, M., and Habib, F. (2010). Urban Space, a Social Thought. *Environmental Science and Technology*, 12(4), 173-183. [In Persian].

44. Shojaei, D., and Partovi, P. (2015). Factors Influencing the Creation and Enhancement of Sociability in Public Spaces of Various Scales in Tehran (Case Study: Public Spaces of Two Neighborhoods and One District in Region 7 of Tehran). *Bagh Nazar*, 12(34), 93-108. [In Persian].
45. Sorkin, M. (2008). *Indefensible space: the architecture of the national Insecurity state*. New York: Routledge.
46. Statistical Center of Iran. (2016). *Detailed Report of the Results of the General Population and Housing Census*. [In Persian].
47. Tahmasebi, F., Nazm Far, H., Ghanbari, A., and Rezai Nia, H. (2022). Social Interaction and Vitality of Urban Public Spaces: Evidence from the Perspectives of Specialists and Users in Vali Asr Street, Tehran. *Urban Planning Knowledge*, 6(2), 131-148. [In Persian].
48. Tawil, M. F., Reicher, C., Jafari, M., & Baeumer, K. (2016). Assessment of public space efficiency in relation to spatial development in Amman: Exploring indicators to sustainable models of future city life. *Sustainable Development*, 9(3).
49. Wann-Ming, W. (2019). Sustainable Urban Transportation Planning Strategies for Improving Quality of Life under Growth Management Principles. *Sustainable Cities and Society*, 44, 275-290.
51. Zukin, S. (2010). *Naked city: the death and life of authentic urban places*. Oxford: Oxford University Press.

شناسایی عوامل پیشران در ساماندهی کیفیت محیطی به منظور ارتقاء اجتماع پذیری فضاهای شهری (نمونه موردی: خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد)

مامش امیر عشایری: دانشجوی دکتری معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران
ارسلان طهماسبی: استادیار گروه معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران^۱
جلیل سحابی: استادیار گروه جامعه شناسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶

چکیده

رشد شهرنشینی و شهرگرایی در دهه‌های اخیر باعث کاهش تعاملات اجتماعی در سطح شهرهای بزرگ و میانی شده است. فضاهای عمومی به عنوان مراکز حیاتی برقراری تعاملات اجتماعی نقشی تعیین کننده در این جریان ایفا می کنند. از طرفی مؤلفه‌های کیفیت محیطی نقشی اساسی در ارتقاء اجتماع پذیری فضاهای عمومی شهری دارند. در این راستا پژوهش حاضر با هدف تبیین مهم ترین مؤلفه‌های کیفیت محیطی تأثیرگذار بر اجتماع پذیری خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد انجام گرفته است. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و بر اساس روش توصیفی-تحلیلی می باشد. روش گردآوری داده‌ها اسنادی- میدانی در قالب پرسشنامه و مصاحبه بوده است. جامعه آماری متخصصان حوزه شهرسازی و معماری بوده‌اند که ۲۰ نفر از آن‌ها به صورت هدفمند و غیر تصادفی انتخاب شدند. استخراج و تدوین معیارها، ابعاد و شاخص‌ها در قالب انجام مراحل پانل دلفی انجام گرفته که در قالب چهار بعد کالبدی، فعالیتی، آسایش و امنیت و سیمای شهری بوده است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها ترکیبی (کمی- کیفی) در قالب روش تحلیل اثرات متقاطع با استفاده از نرم افزار میک و همچنین سناریونگاری با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد بوده است. نتایج نشان داد که مهم ترین عوامل اثرگذار بر اجتماع پذیری فضای شهری خیابان جمهوری شهر مهاباد منظر عینی، دسترسی کالبدی، دسترسی بصری، حرکت، فعالیت‌های خاص و محل استقرار بوده‌اند. همچنین در طراحی سناریوهای بهینه نتایج به طور کلی متکی بر فرم‌های منظم، دسترسی پیاده، تنوع کاربری و نظارت اجتماعی، نزدیکی به مرکز هسته شهر، تداوم فعالیت‌های شبانه، فعالیت‌های سطوح متوسط و وجود نشانه‌های شهری کالبدی و ذهنی است.

واژگان کلیدی: اجتماع پذیری، کیفیت محیطی، خیابان جمهوری اسلامی، مهاباد.

مقدمه

قرن حاضر به عنوان قرن شهر تلقی می شود. ما اکنون سیاره‌ای از شهرها هستیم و آینده سیاره ما به آینده شهرهایمان بستگی دارد. همان‌طور که آینده شهرهایمان را در نظر می‌گیریم، باید در مورد آینده فضای عمومی در شهر فکر کنیم. این فضاها ممکن است فضاهای عمومی موجود، فضاهای عمومی جدید در حال ظهور و یا فضاهای در حال تحول مانند خیابان باشند (Chakrabarti, 2013:78; Ehrenhalt, 2013: 125; Mehta, 2019:26). شهرها مملو از شبکه‌های اجتماعی پیچیده و اغلب غافلگیرکننده هستند، شبکه‌هایی که به پیوند افراد با یکدیگر کمک می‌کنند و منابع مهمی را در مواقع استرس فراهم می‌کنند. بعد کلیدی یک شهر خوب، ویژگی عمومی جمعی آن است (Latham & Layton, 2019:16). پیشرفت تمدن شهرنشینی و شهرگرایی جامعه‌ی بشری در طول تاریخ در ارتباط با رشد روابط انسانی و تعامل اجتماعی افراد جامعه بوده است که این تعاملات اجتماعی نیز در کامل‌ترین تعریف خود، در تمامی ابعاد قابل‌طرح در بستر فضاهای عمومی شهری به منتهی ظهور رسیده‌اند. لذا می‌توان فضای شهری را مکان ظهور تعامل اجتماعی قلمداد نمود و این چنین است که فضای شهری علاوه بر تأثیرپذیرفتن از تعاملات اجتماعی در شکل‌گیری خود به آن نیز شکل می‌دهد (ستارزاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۸۱). فراهم کردن فضاهای شهری جذاب‌تر و گاه تبدیل فضاهای قدیمی به فضاهای جذاب‌تر، بیشتر به‌عنوان سؤال اصلی و نیاز شهرهای بزرگ‌تر و مناطق متراکم تلقی می‌شود و به تبع آن، بحث محوری در برنامه‌ریزی است (Francis et al., 2012:405). از دهه ۱۹۸۰، فضاهای عمومی شاهد نوگرایی بوده‌اند به‌گونه‌ای که به‌طور فزاینده‌ای به بخش کلیدی بسیاری از بازآفرینی‌ها و سیاست‌های توسعه شهری در سراسر جهان تبدیل شده‌اند که تأثیرات گسترده‌ای بر نحوه درک و استفاده از این گونه فضاها می‌گذارد (Amiriparyan et al., 2019:123). این پیشرفت قابل‌توجه در نتیجه تمرکز بسیاری از محققان بر اهمیت مدل‌های مختلف فضاهای عمومی در ساختار شهر، از جمله خیابان‌ها، میداين، پارک‌ها، رستوران‌ها، کافه‌ها آغاز شد که با دیدگاه‌های جیکوبز^۱ آغاز شد. ایشان در مورد نقش خیابان به‌عنوان فضاهای عمومی می‌گوید: خیابان‌ها و پیاده‌روهای آن‌ها، اماکن عمومی اصلی یک شهر، حیاتی‌ترین ارگان‌های آن هستند که می‌توانند بر درک مردم از شهر تأثیر بگذارند (Tawil et al., 2016:33).

از این‌رو، فضاهای شهری به دلیل محتوای شکل‌دهنده‌ی خود، مکان نمادین پایداری ارزش‌های مردمی است که به بیان قدرت خویش می‌پردازند و آن را در فضا متبلور می‌سازند. چراکه مکان‌ها در احساس ما از خود و نوع فعالیت که انجام می‌دهیم و روشی که با یکدیگر تعامل می‌کنیم تأثیر می‌گذارند و در این میان فضاهای شهری، بستری هستند که ما زمان خود را تحت تأثیر فضاهای اجتماعی پیرامون خود در آن می‌گذرانیم و هنگامی که افراد با سایرین تعامل می‌کنند، رابطه‌ی قوی‌تری با مکان و جامعه‌ی خود احساس می‌نمایند (نعیمی نظم‌آباد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۱). با این حال، امروزه این فضاها غالباً به نیاز انسان به‌عنوان یک موجود اجتماعی به‌درستی پاسخگو نبوده و مردم تنها به فضاهای شهری به‌عنوان مسیری برای گذر می‌نگرند. از طرفی محیط انسان‌ساخت و تجارب شخصی و گروهی افراد در فضاهای شهری رابطه‌ی انکارناپذیری با یکدیگر دارند، محیط انسان‌ساخت می‌تواند فضایی را برای تجاربی خاص ایجاد نماید و این تجارب در حس دلبستگی به مکان تأثیر بسزایی دارند که نقش اصلی در ایجاد یک فضای اجتماع-پذیر را بازی می‌کنند. از این‌رو کیفیت محیط نه‌تنها به حوزه برآورده سازی نیازهای مادی انسانی توجه دارد، بلکه تأمین و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی و توسعه‌ای اجتماعات بر اساس الگوهای رفتار اجتماعی را در نظر دارد؛ بنابراین بهبود و ارتقای کیفیت محیط سکونتی، به‌مثابه یکی از اهداف اصلی سیاست‌گذاران و برنامه ریزان شهری در پایش سیاست‌های عمومی تبدیل‌شده است (خادم‌الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۹). آنچه مشخص است فضاهای شهری برای موفقیت باید پاسخگوی کاربران خود باشند و طوری طراحی و مدیریت شوند که نیازهای استفاده‌کنندگان خود را برطرف سازند. نظریه‌پردازان مختلف حوزه معماری و شهرسازی در زمینه

ویژگی‌های یک فضای شهری موفق و عوامل سازنده کیفیت محیطی آن، مؤلفه‌ها و شاخص‌های متعددی را برشمرده‌اند. شایسته است به‌عنوان نمونه‌ای برجسته از مطالعات اخیر موسسه^۱ PPS در رابطه با کیفیات محیطی فضاهای شهری نام برد که در این رابطه بر عواملی همچون دسترسی و ارتباطات، آسایش و تصویر ذهنی، کاربری‌ها و فعالیت‌ها و اجتماعی بودن تأکید می‌نماید (PPS: 2009:14). مؤلفه‌های کیفیت محیطی مذکور با تسهیل فعالیت، پذیرا ساختن محیط برای حضور افراد، تعامل اجتماعی و لذت از محیط، دعوت‌کنندگی و انعطاف‌پذیری، بر کم و کیف اجتماع‌پذیری فضا تأثیر می‌گذارند (کرمی و محمدحسینی، ۱۳۹۷: ۴۵). درواقع جامعه‌پذیری شرطی برای توانمندسازی بسیاری دیگر از نقش‌های فرهنگی، اقتصادی و مدنی فضای عمومی است. در چند دهه گذشته، با روند فزاینده کالایی شدن فضا، در جوامع شهری معاصر نگرانی مشترکی در میان شهرنشینان وجود داشته است، به‌ویژه این‌که در زندگی اجتماعی معاصر بر فرهنگ حریم خصوصی، آسایش فردی در قلمرو خصوصی و سبک زندگی دوقطبی کار و خانه بیشتر تأکید شده است؛ بنابراین طیف گسترده‌ای از آسیب‌های اجتماعی با کمبود ارتباطات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری افزایش پیدا کرده است (Hasan et al, 2023:35; E Mayorga & Fontana, 2023:19). مسئله‌ای که امروزه باید به‌عنوان یکی از مشکلات و نیازهای مهم اجتماعی در قالب دانش شهرسازی و معماری به آن نگاه ویژه معطوف داشت، کمبود و یا حتی فقدان فضاهای عمومی شهری جاذب و پاسخگو به‌ویژه در شهرهای کوچک‌تر است که بر مبنای اصول و معیارهای کیفیت محیطی طراحی و خلق شده باشند. بااین‌حال، در دهه‌های اخیر بسیاری از شهرها در تلاش برای احیای فضاهای عمومی بوده‌اند و به برنامه‌ریزی و طراحی استراتژی‌هایی متوسل شدند که بر جذب بخش خاصی از جامعه متمرکز بوده، خواه کارمند اداری مرکز شهر، گردشگر، مهماندار یا ساکنان حومه شهر. این نگرانی جدی وجود دارد که در این موج احیا، بسیاری از گروه‌های جامعه به حاشیه رانده شوند، فضای عمومی احیاشده فراگیر نباشد. درعین‌حال، فضاهای عمومی وجود دارد که و پذیرای طیف وسیعی از گروه‌ها و فعالیت‌ها هستند و نشانه‌های واقعی شهرنشینی در آن‌ها وجود دارد و در مقابل احیا با روش‌های تک‌بعدی مقاومت می‌کنند (Sorkin, 2008:96; Zukin, 2010:118).

با عنایت به آنچه اشاره شد، احیاء و ساماندهی فضاهای جمعی و شهری دارای ظرفیت و واجد ارزش‌های شهرسازی و معماری که استقبال و تعلق‌خاطر شهروندان نیز همراه باشد، از اقدامات مهم و مؤثر می‌باشد که باید با سرعت دنبال شود. در این میان خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد به‌عنوان یک محور شهری بالقوه و یک فضای شهری نسبتاً پویا، پتانسیل بالایی در جذب شهروندان به حضور و انجام فعالیت‌های اجتماعی در فضا را دارد. ازجمله این پتانسیل‌ها در محور جمهوری اسلامی شهر مهاباد به‌عنوان جزئی از ساختار فضایی شهر، می‌توان به دسترس‌پذیری آسان از مراکز هسته‌ای شهری، سرزندگی و تداوم فعالیت‌های روزانه، تنوع فعالیتی، هویت تاریخی، وجود ابنیه واجد ارزش معماری و چشم‌اندازهای بصری جذاب اشاره کرد. محدوده مورد اشاره فضایی اجتماعی پذیر است، در عین حال این اجتماع پذیری به طور جدی تحت تأثیر کیفیت محیط انسان ساخت است. کیفیتی که در وضع موجود بطور بایسته در فضا محقق نشده است لذا با ساماندهی و ارتقاء ابعاد مختلف کیفیت محیطی می‌توان به فضایی پاسخگوتر و پایدارتر دست یافت. به عبارت دیگر علیرغم اقبال عمومی شهروندان نسبت به این فضا، تا کنون به بحث کیفیت این فضا، با این اهداف که مشخص شود عوامل کیفیت محیطی^۲ فضا کدامند و بهبود و ساماندهی آنها تا چه اندازه می‌تواند بر ارتقاء ابعاد مختلف اجتماع پذیری اثرگذار باشد، پرداخته نشده است

چنانچه بیان شد هدف پژوهش حاضر، شناسایی عوامل پیشران در ساماندهی کیفیت محیطی به منظور ارتقاء اجتماع پذیری فضاهای شهری می‌باشد که بر اساس آن سؤالات اصلی این پژوهش به صورت زیر مطرح شده‌اند:

1. Project for Public Spaces

^۲ در این پژوهش به اختصار، مفهوم "کیفیت محیط انسان ساخت"، با عنوان "کیفیت محیطی" ذکر شده است لذا ابعاد و مؤلفه‌های تحت این عنوان، مشتمل بر ابعاد و مؤلفه‌های کیفیت انسان ساخت هستند که در جدول (۳) بیان شده‌اند.

۱- با توجه به ویژگی‌های فضای مورد مطالعه، عوامل کلیدی و پیشران در ساماندهی کیفی محیطی به منظور ارتقاء اجتماع‌پذیری آن کدام‌ها هستند؟

۲- بر اساس عوامل پیشران کیفیت محیطی، سناریوهای باورکردنی در رابطه با ساماندهی فضای مورد مطالعه کدام‌ها هستند؟

در خصوص فضاهای عمومی و ارتباط آن با کارکردهای اجتماعی فضا در سالیان اخیر پژوهش‌های متعددی در سطح داخلی و خارجی انجام گرفته است. به‌ویژه در مورد مسیرهای شهری باید گفت که این فضاها می‌توانند از مهم‌ترین، جذاب‌ترین و پرکاربردترین فضاهای شهری باشند که نقش عمده‌ای را در برقراری قرارگاه‌های رفتاری و تعاملات اجتماعی ایفا کنند. رویکردها از طراحی صرف و فیزیکی به سمت رویکردهای انسان‌گرایانه و طراحی فراگیر جهت حضور همه اقشار تغییر یافته است.

کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی (۱۳۹۷)، پژوهشی را با عنوان بررسی نقش مؤلفه‌های کالبدی محیط در اجتماع‌پذیری فضاهای فرهنگی با استفاده از تکنیک چیدمان فضا در خصوص مجتمع‌های فرهنگی دزفول و نیاوران انجام دادند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که چیدمان فضایی مناسب در مجتمع‌های فرهنگی می‌تواند بر اجتماع‌پذیری این فضاها تأثیرگذار باشد. جوان مجیدی و نگاری (۱۳۹۸)، در تحقیق خود مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری تالار شهر در اردبیل را موردسنجش قرار دادند. نتایج حاصل نشان داد که خوانایی و رؤیت‌پذیری، شاخص بودن تالار شهر، ورودی دعوت‌کننده، وجود فضاهای شفاف، ایجاد فضاهای تجمعی و گردهمایی، برگزاری جشن‌ها و مراسم ملی و مذهبی، وجود کارکرد فرهنگی، ایجاد هویت و داشتن خاطر جمعی، از مؤلفه‌های مهم اجتماع‌پذیری تالار شهر می‌باشد. دهنداد و همکاران (۱۳۹۹)، پژوهشی را با عنوان تبیین رابطه بین مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در ارتقاء اجتماع‌پذیری محیط در چهار فضای باز مشترک جمعی در مقیاس مجتمع‌های سکونتی در منطقه شش شهرداری شهر شیراز انجام دادند. پس از تحلیل و دسته‌بندی ابعاد در سطح نظریه مکان و استخراج هفت مؤلفه مؤثر بر کیفیت فضاهای جمعی و اجتماع‌پذیری چهار نتیجه حاصل گردید. نخست ایجاد آفرینش فضاهایی پویا، دوم ایجاد فضاهای جمعی، سوم پیوستگی و تعامل و چهارم تقویت درک متقابل از رفتارهای محیط کیفیت مکان‌های باز جمعی را می‌توان ارتقا بخشید. ابرقویی فرد و همکاران (۱۴۰۲)، در یک پژوهش مروری در خصوص «نظریه شکل خوب فضای عمومی» مروری انتقادی بر معیارهای شکل‌گیری فضای عمومی کارآمد داشتند. نتیجه این پژوهش نشان داد که تعریف شکل خوب فضای عمومی بنا بر ماهیت پیوسته در حال تحول و چندعاملیتی فضا، باید فراتر از دستورالعمل‌هایی درباره شکل‌دهی به فضا بوده و با تکیه بر رویکردی کل‌نگر و تدوین مجموعه راهبردها و قواعد منعطف و پارادایمی کل‌نگر، چندبعدی و چندمقیاسی و معادله‌ای چندمجهولی، فرایندهای پویای شکل‌گیری فضای عمومی را در برگیرد.

جلال‌الدینی و اوکتای^۱ (۲۰۱۲)، در پژوهشی با عنوان فضاهای عمومی شهری و سرزندگی به تحلیلی اجتماعی-فضایی در خیابان‌های شهرهای قبرس پرداختند. نتایج پژوهش ایشان نشان داد که عوامل تعیین‌کننده نشاط در دو خیابان متفاوت است. می‌توان نتیجه گرفت که همه فضاهای حیاتی دلایل یکسانی ندارند یا به روشی مشابه کار نمی‌کنند. از این رو می‌توان مکانی را با مبانی متفاوتی حیاتی دانست که منجر به احساسات متفاوت در فضا می‌شود. بدیهی است که فضاهای حیاتی سالم‌تر و ایمن‌تر هستند که در آن افراد می‌توانند بیشتر با هم تعامل داشته باشند و از آنجایی که از اوقات خود در جمع لذت می‌برند، تمایل بیشتری به ماندن دارند. باین‌حال، باید اطمینان حاصل شود که حضور مردم تنها از طریق عملکردهای تجاری امکان‌پذیر نیست، بلکه با پشتیبانی از گوشه‌ها/مکانات دلپذیر عابر پیاده که آن‌ها را قادر می‌سازد، بنشینند و وقت خود را بدون خوردن یا آشامیدن بگذرانند. فرانسیس^۲ و همکاران (۲۰۱۲)، در پژوهشی به بررسی ایجاد حس اجتماع و نقش

1 . Jalaladdini & Oktay
2 . Francis

فضای عمومی در آن پرداختند. این مطالعه به بررسی رابطه بین چهار فضای عمومی - فضای باز عمومی (POS)، مراکز اجتماعی، مدارس و مغازه‌ها - و احساس اجتماع در ساکنان توسعه‌های مسکن جدید در منطقه کلان‌شهری پرت^۱، استرالیا غربی می‌پردازد. نتایج نشان داد که پاسخ‌های افراد در استفاده از فضاهای عمومی به‌طور معنی‌داری و مثبت با حس اجتماع‌پذیری مرتبط بود. به نظر می‌رسد که این رابطه تحت تأثیر تعداد دفعات استفاده مردم از این فضاها قرار نگرفته است. فضاهای عمومی با کیفیت بالا ممکن است تأثیرات مهمی برای تقویت حس اجتماع‌پذیری در ساکنان مناطق جدید و تازه تأسیس باشند. نایا^۲ و همکاران (۲۰۲۳)، پژوهشی را با عنوان کیفیت فضای عمومی و اهداف توسعه پایدار: تجزیه و تحلیل نه پروژه شهری در شهرهای اسپانیا انجام دادند. نقطه شروع این تحقیق مدل شهری است که توسط سازمان ملل متحد از طریق اهداف توسعه پایدار (SDGs) ترویج شده است. از آنجایی که این تحقیق به پروژه‌های نسبتاً جدید پرداخته است، تمرکز بر ماهیت استراتژی‌های شهری و ویژگی‌های پروژه‌ها برای فضای عمومی از منظر شرایط فرمی و فضایی آن‌ها بوده است. در نتیجه این پژوهش روشی پیشنهاد گردید که به ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی و تعیین ارتباط آن با شرایط ایمنی، دسترسی و فراگیر بودن آن‌ها کمک می‌کند.

همچنین می‌توان به پژوهش‌های اندیشمندان و محققانی دیگر مانند شجاعی و پرتوی (۱۳۹۴)، منصوری و جهانبخش (۱۳۹۵)، پهلوان و همکاران (۱۴۰۱)، طهماسبی و همکاران (۱۴۰۱)، محمدزاده بالامی و همکاران (۱۴۰۲)، در عرصه داخلی و لانگسترات و ون ملیک^۳ (۲۰۱۳)، مهتا^۴ (۲۰۱۹)، کریستانی و ایرازابال^۵ (۲۰۲۰)، آناستازادو و گاوناس^۶ (۲۰۲۳) در عرصه بین‌المللی اشاره کرد. با توجه به بررسی پیشینه پژوهش (داخلی) در شهرهای کوچک و میانه اندام، مطالعات در رابطه با کیفیت فضاهای شهری از جمله اجتماع‌پذیری محیط انسان‌ساخت کمتر مورد نظر معماران و شهرسازان قرار گرفته است به‌ویژه اندک مطالعات صورت گرفته در شهر مهاباد تأکید بر فضاهای عمومی همچون و میدین و پارک‌ها انجام پذیرفته است و در قالب پژوهش علمی به مسیرهای شهری پرداخته نشده است. به‌علاوه در این پژوهش سعی بر این است ضمن توجه ویژه به چنین فضاهای عمومی شهری (مسیرها) که در نبود و یا کمبود سایر فضاهای عمومی مورد استقبال شهروندان قرار گرفته‌اند، رویکرد آینده‌پژوهی جهت تحلیل مسئله و ساماندهی فضا مدنظر قرار گیرد.

مبانی نظری

نظریه‌ها و رویکردها

علاقه به محیط‌زیست و مسائل زیست‌محیطی از دهه هفتاد افزایش یافته است و هر دهه دغدغه‌های مختلفی مانند میراث، پایداری، نوسازی شهری و انرژی را مورد توجه قرار می‌دهد. آنچه ثابت مانده است، نگرانی در مورد کیفیت محیطی است (Horlings et al., 2021:32). معنی و مفهوم کیفیت محیط شهری از نیمه‌های قرن بیستم بین اندیشمندان حوزه‌های مرتبط مطرح شد و در زمان‌های مختلف تغییرات و پیشرفت‌هایی نیز داشته است. کیفیت محیط شهری از آن دسته واژه‌هایی است که تعریف آن سهل‌ممتنع است و تعارف زیادی از سوی محققان برای آن ارائه شده است. کیفیت محیط شهری مفهومی چندبعدی و سلسله‌مراتبی است طوری که به‌مانند پیازی تشبیه شده که ظاهری ساده از بیرون دارد اما لایه‌های درونی آن زیاد و پیچیده است (قلندریان و رفیعیان، ۱۳۹۷: ۵۳). از نظر داین و همکاران، کیفیت محیط شهری را می‌توان در هفت ساختار اصلی طبقه‌بندی نمود که عبارت‌اند از: محیط شهری، ساختار شهری (شامل خدمات، زیرساخت‌ها و امکانات تفریحی، کاربری اراضی)، اقتصاد شهری، سیاست شهری، تحرک شهری، روانشناسی شهری و جامعه‌شناسی شهری (Wann-Ming, 2019:284). امروزه کیفیت محیطی، تبیین عوامل آن و استفاده از آن‌ها در تحلیل فضاهای

- 1 . Perth metropolitan area
- 2 . Naya
- 3 . Langstraat & Van Melik
- 4 . Mehta
- 5 . Crestani & Irazabal
- 6 . Anastasiadou & Gavanass

شهری از اهمیت بالایی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری برخوردار است. عوامل کیفیت محیطی در طراحی و تحلیل فضاهای شهری به دو گروه کیفیات بصری-فرمی و کیفیات شناختی-معنایی (کیفیت‌های مفهومی-شناختی) تقسیم می‌شوند. عناصر فرم بصری شامل کیفیت‌های بصری محیط بافتی مانند فرم و منظر ذهنی شهر و عناصر مفهومی-شناختی شامل کیفیت‌های شناختی محیط اجتماعی و رفتاری مانند تصویر و منظر ذهنی شهر می‌باشد (Sadeghi et al., 2014:40). با توجه به این که کیفیت محیط شهری در حالت کلی دارای دو بعد عینی-ملموس و ذهنی-غیرملموس است در طول نیم‌قرن گذشته بر جنبه‌های ذهنی و غیرملموس آن بیشتر تأکید شده است. در حالت بهینه، مکان فیزیکی از رفتارها و رویدادهای رفتاری در فضا به سه طریق پشتیبانی می‌کند. اولاً، مکان فیزیکی عناصر و ویژگی‌های فیزیکی لازم برای تأمین و تداوم آسایش افراد در محیط را فراهم می‌سازد. ثانیاً محیط فیزیکی امکانات و سازماندهی فضا را فراهم می‌نماید که سیستم‌ها و الگوهای خاص فعالیت در فضا را تقویت کرده و سایر فعالیت‌ها را کمرنگ می‌سازد؛ یعنی اینکه محیط فیزیکی تسهیل‌کننده در شکل‌گیری روابط جمعی می‌باشد و به‌صورت مطلوبی موجب خلوت را در فضای فعالیت می‌گردد. مؤلفه‌های مدنظر در این سطح شامل ابعاد، هندسه فضا و ارتباطات فضایی در فضاهای فعالیت است. بر این اساس محیط ساخت انسان مولد است و احساسات، تجربیات و ادراکات نمادین و زیبایی‌شناختی را تقویت می‌کند که بر ادراک کاربران به‌عنوان کیفیت در محیط تأثیر می‌گذارد (دانشگر مقدم و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۷). در این رابطه، می‌توان از اندیشمندانی همچون جیکوبز، لینچ، ویولیچ، بنتلی و ساوت ورت، گل، تیبالدز، وایت و ... به‌عنوان مهم‌ترین نظریه‌پردازان این حوزه نام برد که به بیان مؤلفه‌های سازنده کیفیت محیط انسان‌ساخت به‌منظور تقویت اجتماع‌پذیری فضاهای شهری پرداخته‌اند.

جدول ۱. مهم‌ترین مؤلفه‌های مطرح‌شده در زمینه کیفیت محیطی از سوی نظریه‌پردازان مختلف

نظریه‌پردازان	منبع	مؤلفه‌های مطرح‌شده در رابطه با کیفیت طراحی محیط
جین جیکوبز (۱۹۶۱)	مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا	نظم بصری، کاربری مختلط، نفوذپذیری، نظارت و مراقبت، تنوع فعالیتی
لینچ (۱۹۸۱)	تئوری شکل خوب شهر	سرزندگی، سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، کارایی، عدالت
برایان گودی (۱۹۹۳)	کیفیت‌های طراحی شهری	سرزندگی، هارمونی با بستر موجود، خوانایی، تنوع، مقیاس انسانی، نفوذپذیری، غنا، انعطاف‌پذیری، امکان تحول سنجیده و کنترل شده، امکان شخصی‌سازی مکان
هاتن و هانتز (۱۹۹۴)	شهرهای پایدار	تنوع، تمرکز، دموکراسی (مردم‌سالاری)، نفوذپذیری، امنیت، مقیاس مناسب، طراحی ارگانیک، اقتصاد و ابزارهای مناسب آن، روابط خلاقانه، انعطاف‌پذیری، مشورت و مشارکت دادن استفاده‌کنندگان در طرح‌ها
کولمن (۱۹۸۷)	فرصت‌هایی برای نوآوری در آموزش طراحی شهری	حفاظت تاریخی و مرمت شهری، طراحی برای پیاده‌ها، سرزندگی و تنوع استفاده بستر و محیط فرهنگی، بستر و محیط طبیعی، توجه به ارزش‌های معمارانه محیط
ویولیچ (۱۹۸۳)	قرائت شهری و طراحی مکان‌های کوچک شهری	خوانایی محیط، آزادی انتخاب، فرم‌های شهری، زندگی اجتماعی، قرائت میراث فرهنگی
ایان بنتلی و همکاران (۱۹۸۵) و ایان بنتلی (۱۹۹۰)	محیط‌های پاسخده، طراحی شهری اکولوژیک	نفوذپذیری فیزیکی و بصری، تنوع فرم و فعالیت، انعطاف‌پذیری، خوانایی، سازگاری بصری، غنا، امکان شخصی‌سازی
مایکل ساوت ورت (۱۹۸۹)	تئوری و عمل طراحی شهری معاصر	ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دید و منظر، مقیاس انسانی
متیو کارمونا (۲۰۰۳)	مکان‌های عمومی - فضاهای شهری	مؤلفه کالبدی، مؤلفه ادراکی یا معنایی، مؤلفه اجتماعی، مؤلفه بصری، مؤلفه عملکردی، مؤلفه زمانی
پاتر و کارمونا (۱۹۹۷)	بعد طراحانه برنامه‌ریزی	پایداری زیست‌محیطی، منظر شهری، دیدها، فرم شهر، فرم ساختمان‌ها، عرصه همگانی
مایکل ساوت ورت (۱۹۸۹)	تئوری و عمل طراحی شهری معاصر	ساختار و خوانایی، فرم، آسایش و راحتی، دسترسی، بهداشت و ایمنی، حفاظت تاریخی، سرزندگی، حفاظت محیط طبیعی، تنوع، سازگاری، گشودگی، مراودات اجتماعی، برابری و مساوات، نگهداری، انطباق‌پذیری، معنی، نظارت و اختیار

ویلیام وایت (۱۹۸۰)	زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک	نشستن، مکث، آسایش اقلیمی، تغذیه، گرد هم آمدن
جیکوبز و ایل یارد (۱۹۸۷)	به سوی یک مانیفست طراحی شهری	دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، قابل زندگی جمعی، هویت و کنترل، اجتماع و زندگی همگانی، اصالت و معنی، همه مشمول یا فراگیر بودن محیط، خودکفایی شهری
فرانسیس تیبالدز (۱۹۸۸) و (۱۹۹۲)	برنامه‌ریزی و طراحی شهری، دستور کار جدید طراحی شهری - عرصه عمومی در برابر عرصه خصوصی - ساخت شهرهای مناسب مردم	کاربری مختلط، توجه به نیاز همه گروه‌ها، انعطاف‌پذیری، رشد و تغییرات تدریجی، توجه به پیاده‌ها توجه به مکان‌ها پیش از ساختمان‌ها، فراگرفتن از گذشته و احترام به یافت موجود، مقیاس انسانی، خوانایی
استفن کار (۱۹۹۲)	فضای عمومی	راحتی، آسودگی، فراغت، مشارکت غیرفعال با محیط، مشارکت فعال، اکتشاف
PPS (2009)	ارزیابی فضاهای شهری	دسترسی و ارتباطات، آسایش و تصویر ذهنی، کاربری‌ها و فعالیت‌ها، اجتماعی بودن
یان گل (۲۰۱۰)	شهر انسانی	محافظت و امنیت، آسایش، لذت، دسترسی برای همه، ساختمان‌ها و فضاهای طراحی شده در مقیاس انسانی، فعالیت (ضروری، اجتماعی و اختیاری)، مناظر مناسب، دعوت

مأخذ: نگارندگان بر اساس مبانی نظری، ۱۴۰۱

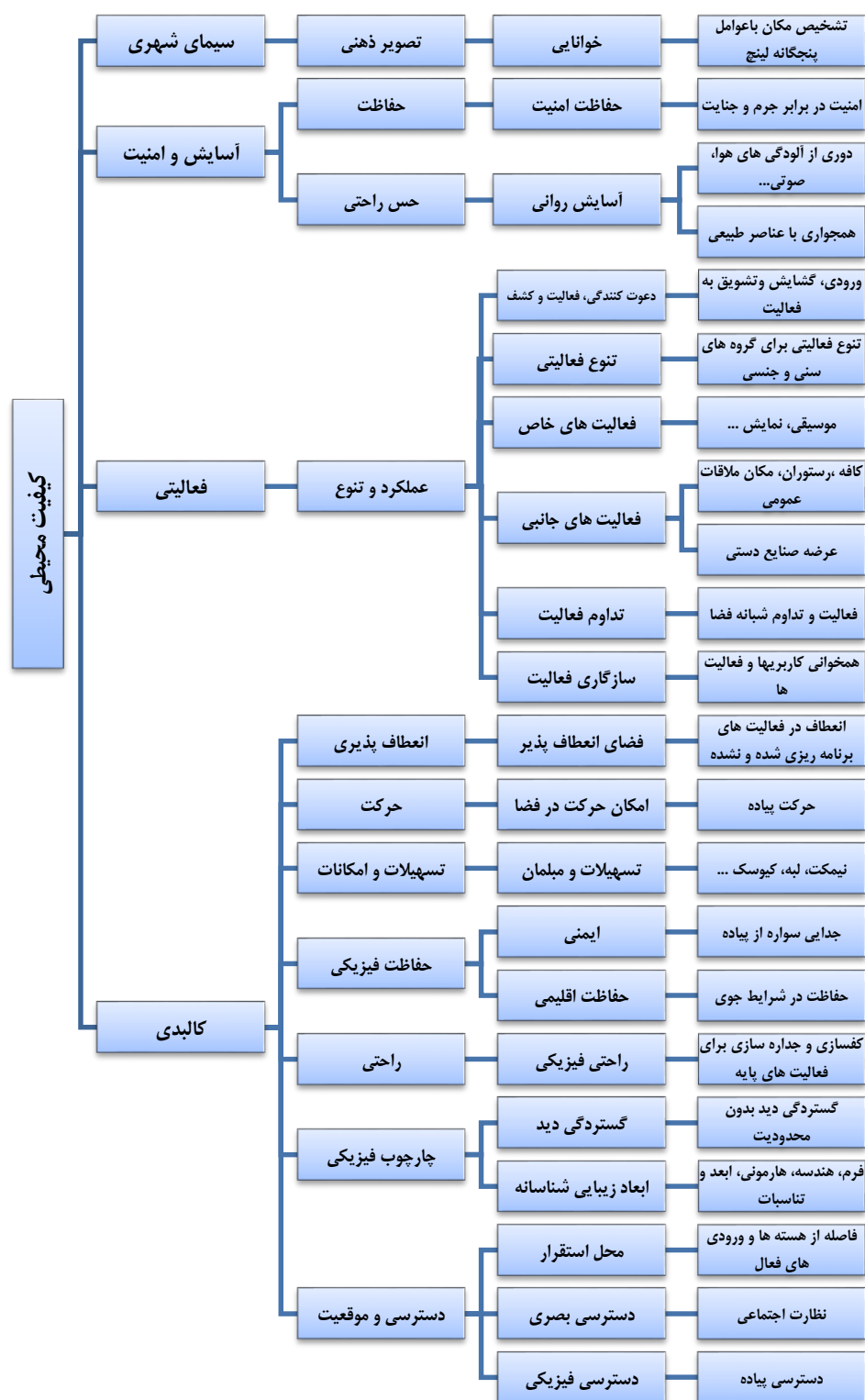
فضاهای عمومی در قلب زندگی دموکراتیک قرار دارند (Anderson et al., 2017:697)، آن‌ها مرحله اصلی زندگی شهری هستند و از طریق قرار گرفتن در معرض افراد مختلف و سنت‌های آن‌ها، برخوردها، تبادل تجربیات و پرورش یک جامعه شهری صبور را تسهیل می‌کنند (Klein et al., 2021:17). این فضاها دائماً مملو از نمادها و معانی هستند که هویت یک جامعه را ارتقا می‌بخشد. رشته‌های مختلف تعریف متفاوتی از فضای عمومی دارند، به عنوان مثال مالکیت زمین، دسترسی یا تعامل اجتماعی و... را برجسته می‌کنند (Pancholi et al., 2015:13). مفهوم مکان به روش‌های مختلفی تعریف شده است، اما به طور کلی پذیرفته شده است که مکان سازی فرآیندی بسته به تجربه افراد از یک منطقه دارد.

طراحی نقش اصلی را در توصیف و تعریف این تجربه ایفا می‌کند. مکان‌ها فقط وجود ندارند. آن‌ها محصول یک جامعه هستند و سطوح مختلفی از نمادگرایی را در خود جای داده‌اند (Cresswell, 2004:12). درک بافت اجتماعی-فرهنگی یک منطقه یکی از عوامل دستیابی به مکان سازی مؤثر از طریق طراحی در نظر گرفته می‌شود (Sanei et al., 2018:41). محققانی مانند کارمونا و همکاران (۲۰۱۰)، از این ایده حمایت می‌کنند که طراحی شهری می‌تواند به عنوان فرآیندی برای تسهیل حس مکان برای یک زمینه خاص اجرا شود. طراحی شهری بر اهمیت افراد و مکان تأکید می‌کند (Madanipour & Hull, 2017:73)، اما همچنین فرآیندی است که تحت تأثیر نیروهای جهانی شده، بازار و عوامل نظارتی قرار دارد (Kabachnik, 2010:201). برخی محققان ادعا می‌کند که طراحی شهری را می‌توان شامل عوامل طراحی مستقیم و غیرمستقیم در نظر گرفت که ماهیت یک مکان را از طریق ایجاد سیاست، تصمیم‌گیری، سرمایه‌گذاری و مدیریت فضا شکل می‌دهد؛ بنابراین فضاهای عمومی هر دو بعد فیزیکی و اجتماعی را شامل می‌شود (Duff, 2010:882). معیارها و مؤلفه‌هایی مانند اجتماع‌پذیری، انعطاف‌پذیری، آسایش اقلیمی، هویت و حس مکان، تنوع، نفوذپذیری، پیاده‌مداری، ایمنی و امنیت، خوانایی و... از ویژگی‌های کیفی مهم فضاهای عمومی قلمداد می‌شوند که در پژوهش‌های متعددی به آن‌ها اشاره شده است و هر کدام جنبه‌هایی از آن را بررسی کرده‌اند (محمدزاده بلالمی و همکاران، ۱۴۰۲:۱۶۴). فضای عمومی شهری در کیفیت اجتماعی خود محل روبه‌رو شدن شهروندان و عرصه‌ای است که در آن فرآیندهای قدرتمندی از تعاملات اجتماعی در آن شکل می‌گیرد (Gehl, 2013:67)؛ بنابراین اجتماع‌پذیری از ویژگی‌ها و کیفیت‌های مهم فضاهای عمومی شهری می‌باشد که در حال (۱۹۹۷) در خصوص بررسی تعاملات اجتماعی در فضا این مفهوم و در مقابل آن محیط‌های اجتماع‌گرایز^۱ را مطرح نمود (Lang & Moleski, 2016:92). اجتماع‌پذیری در فضاهای شهری را می‌توان پدیده‌ای عینی-ذهنی قلمداد کرد که با خاطره و کالبد شهر گره خورده است و هویت فرهنگی

و تاریخی ساکنان را به بازگو می‌کند (منصوری و جهانبخش، ۱۳۹۵: ۶۲) بنابراین اجتماع‌پذیری فضای شهری اگرچه در آغاز امری عینی تلقی می‌شود که به واسطه ویژگی‌های فیزیکی مکان موجودیت می‌یابد و از طریق کالبد درک می‌گردد امام آنچه به آن معنا و مفهوم می‌بخشد ذهنیت و احساس افراد استفاده‌کننده است (کرمی و محمدحسینی، ۱۳۹۷: ۴۶). در درون فضاهای عمومی شهری فرآیند اجتماع‌پذیری در چهار مرحله شامل: پذیرا بودن فضا برای حضور افراد، تأمین آسایش روانی و فیزیکی، لذت بردن از حضور در فضا و تداوم حضور اجتماعی فعال در فضا اتفاق می‌افتد. اندیشمندان هرکدام مؤلفه‌هایی را در اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی مؤثر می‌دانند که بسته به تخصص و زمینه فکری آن‌ها متفاوت است؛ اما آنچه در بسیاری از پژوهش‌ها مشترک بوده شامل معیارهای کالبدی، فعالیت و اجتماعی در قالب شاخص‌هایی چون دسترسی، راحتی، حفاظت، انعطاف‌پذیری، فرم، هندسه، تناسبات، ارزیابی عملکرد فضا، مبلمان، نحوه استفاده کاربران از فضا، حس تعلق و دلبستگی، تداوم، خوانایی و... بوده است.

شکل ۱. مؤلفه‌های کالبدی اجتماع‌پذیری فضا، (مأخذ: کرمی و محمدحسینی، ۱۳۹۷: ۴۷)

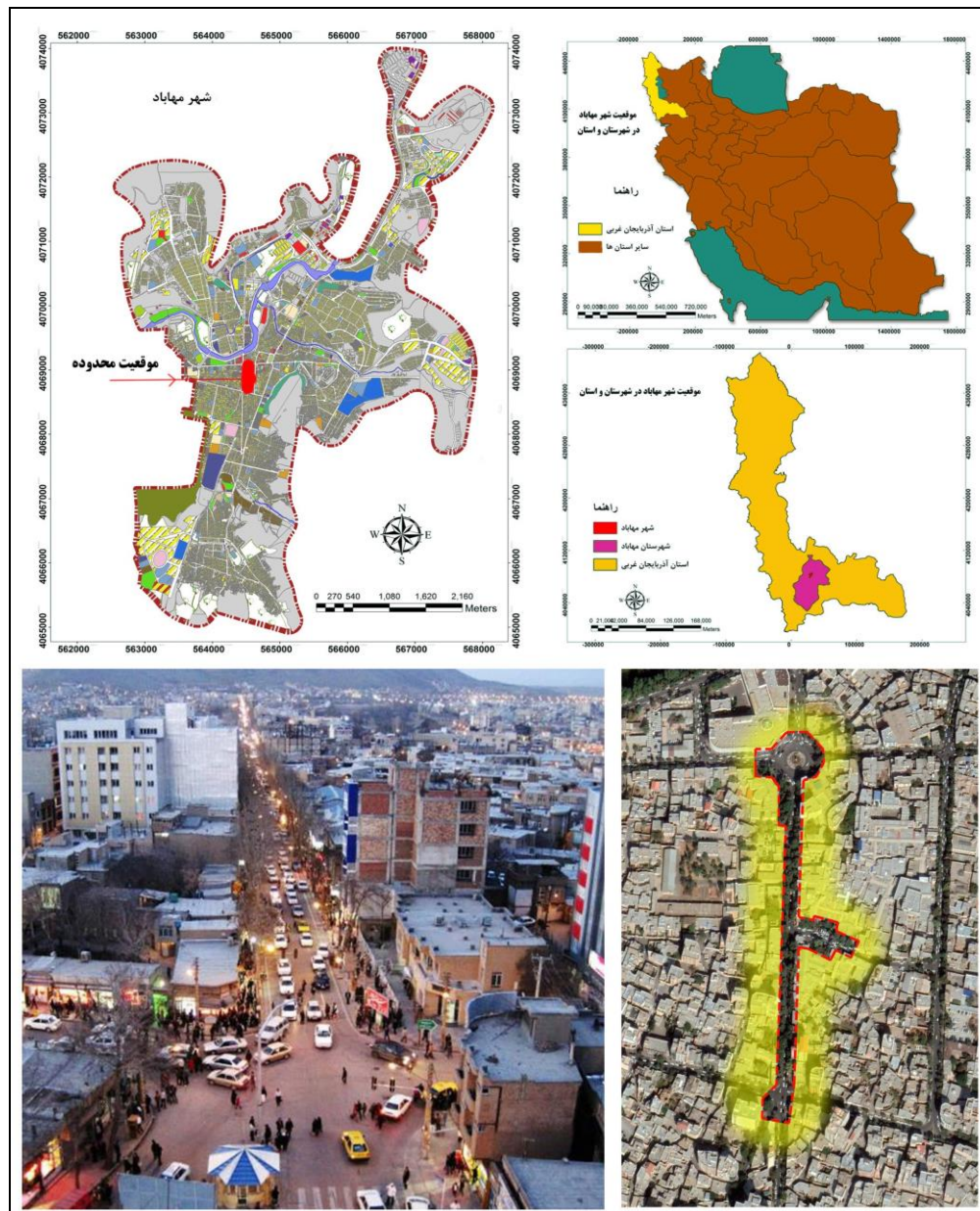
شکل ۲. چارچوب نظری پژوهش، مستخرج از مبانی نظری و سوابق پژوهش

روش تحقیق

محدوده مورد مطالعه

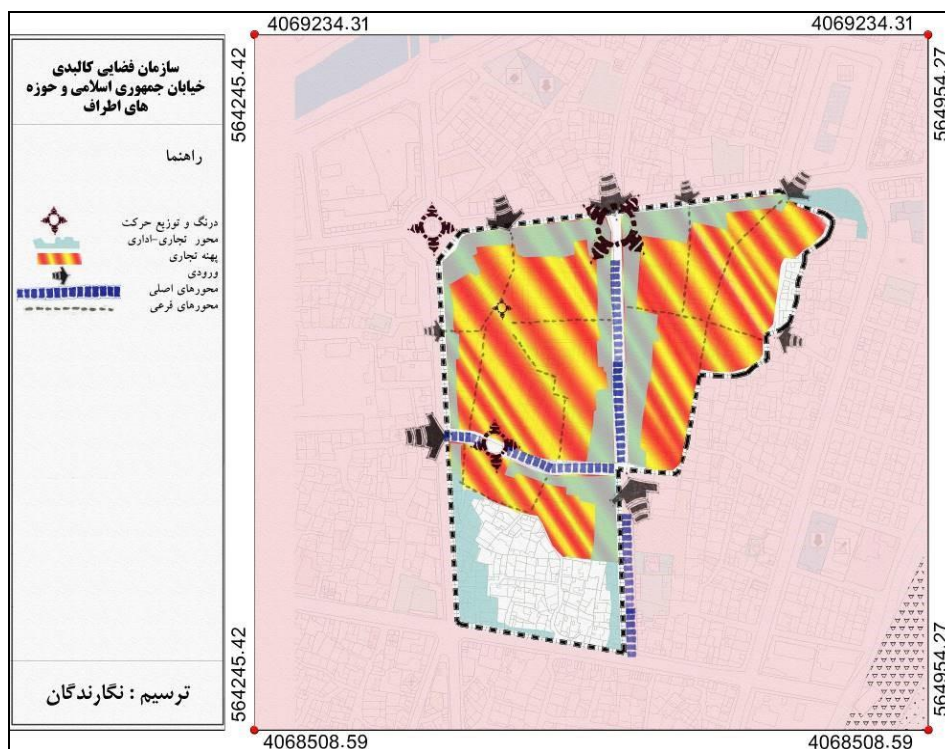
شهر مهاباد، مرکز شهرستان مهاباد و یکی از شهرستان های استان آذربایجان غربی می باشد که در جنوب استان واقع شده است و با مرکز استان (ارومیه) ۱۲۱ کیلومتر فاصله دارد. همچنین مطابق گزارش سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت

شهر مهاباد ۱۶۸۳۹۳ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). این شهر در ۴۵ درجه و ۴۳ دقیقه و ۳ ثانیه شرقی نصف‌النهار گرینویچ و ۳۶ درجه و ۴۶ دقیقه و ۳ ثانیه عرض شمالی قرار دارد. در این بین خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد که محدوده خاص مورد مطالعه پژوهش حاضر می‌باشد، به عنوان عمده‌ترین محور خدماتی در مسیر شمالی- جنوبی و در بخش میانی شهر واقع شده است (شکل ۳).

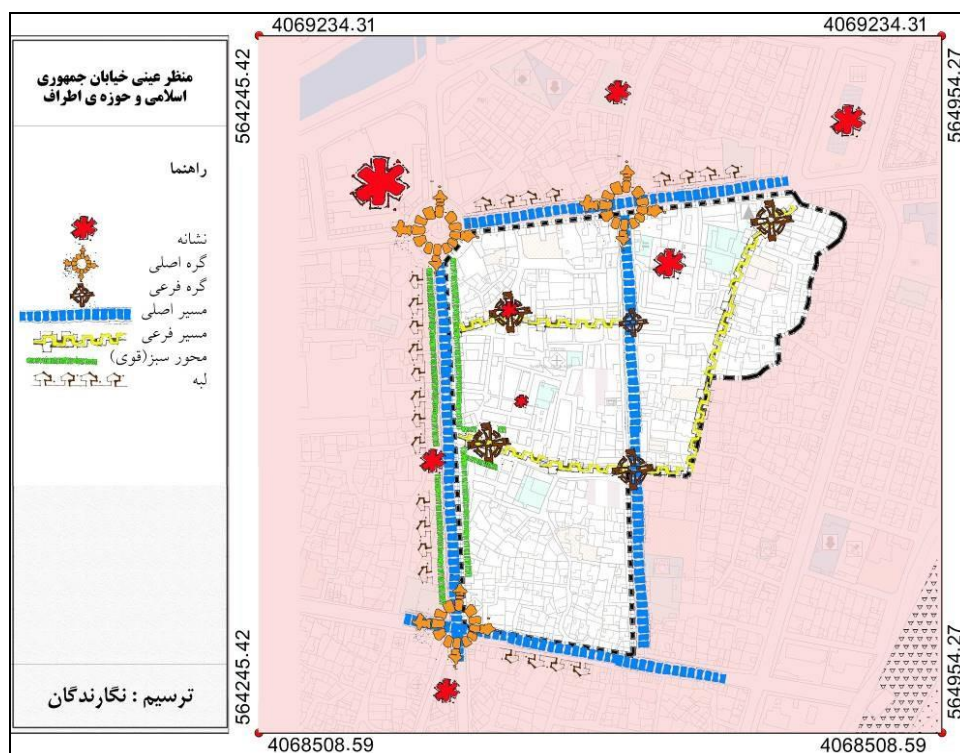
شکل ۳. موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر، شهرستان، استان و کشور

استقرار فعالیت‌های متنوع و مختلط در امتداد این محور موجب استقبال اقشار مختلف در گروه‌های سنی متفاوت از این محور و رونق قابل توجه آن در طول روز و ساعات بعدازظهر است. فعالیت‌های مستقر در این محور شامل طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های خدماتی در مقیاس شهر، منطقه و ناحیه است. این خیابان از نظر ساختار عملکردی و سلسله‌مراتب دسترسی، اگرچه یک معبر با عرض ۱۸ متر است اما در درجه شریانی اصلی قرار دارد و نقش مهمی در سازمان کالبدی- فضایی شهر مهاباد به عهده دارد. طول این محور برابر است با ۴۰۰ متر است و از شمال منتهی به میدان جمهوری اسلامی و از جنوب منتهی به چهارراه آزادی است. از جمله مهم‌ترین قرارگاه‌های رفتاری موجود در این محور، محدوده تقاطع میدان منگوران و خیابان جمهوری اسلامی است (اشکال شماره ۳ و ۴).

شکل ۴. سازمان فضایی کالبدی خیابان جمهوری اسلامی و حوزه های پیرامون

در شکل (۴) سازمان فضایی کالبدی هسته مرکزی شهر مهاباد نشان داده شده است که پهنه تجاری بخش عمده ای از آن را در برمی گیرد، محورهای اصلی در مقیاس شهری از این هسته عبور کرده اند و ورودی های متعدد جهت دسترسی به این هسته، به خصوص از جبهه شمالی ایفای نقش می کنند. ضمناً جداره های اصلی دارای بدنه ای فعال در طول شبانه روز هستند.

شکل ۵. منظر عینی خیابان جمهوری اسلامی و حوزه های پیرامون

منظر عینی خیابان جمهوری اسلامی و حوزه‌های اطراف مطابق با دیدگاه لنینج به شرح شکل (۵) است که هر پنج عامل اصلی از عوامل منظر عینی، اعم از نشانه، لبه، گره، مسیر و پهنه‌ی با عملکرد و کالبد مشخص، به‌شدت نسبتاً قوی در محدوده‌ی خیابان جمهوری اسلامی مشاهده می‌شود. این نقشه نشان‌دهنده‌ی منظر عینی با شناسه‌های کالبدی واضح در هسته‌ی مرکزی شهر است.

داده و روش کار

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کاربردی و روش آن توصیفی – تحلیلی می‌باشد. با توجه به هدف پژوهش، ابعاد مختلف کیفیت محیطی به‌عنوان متغیرهای مستقل و مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری به‌عنوان متغیر وابسته مدنظر می‌باشند. روش گردآوری اطلاعات پژوهش، اسنادی و میدانی می‌باشند، به‌طوری‌که از روش اسنادی (مطالعه کتب علمی، پایان‌نامه‌ها و همچنین مقالات علمی مرتبط) به‌منظور انتخاب مؤلفه‌های اصلی و قابل‌سنجش کیفیت محیطی و از روش میدانی شکل مصاحبه و توزیع پرسشنامه بین خبرگان، جهت تحلیل اثرات متقاطع عوامل و حالات ممکن هر یک از عوامل پیشران به‌منظور تدوین سناریوهای بهینه استفاده شده است. با توجه به این‌که بحث کیفیت محیط انسان‌ساخت مشتمل بر ابعاد فنی و تخصصی معماری و شهرسازی است، جامعه آماری مدنظر پژوهش، کارشناسان بومی و خبره حوزه معماری و شهرسازی به تعداد ۲۰ نفر است که به روش تحلیل اثرات متقاطع با استفاده از نرم‌افزار میک مک به تبیین و تحلیل نظرات آن‌ها پرداخته‌شده تا درنهایت مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر ارتقاء اجتماع‌پذیری فضای مورد مطالعه مشخص شوند. این جامعه آماری به روش غیر تصادفی و اتفاقی (در دسترس) انتخاب شده‌اند. بدین‌صورت که ابتدا خبرگان حوزه معماری و شهرسازی (متخصصین و تحصیل‌کردگان دکتری و ارشد) که بومی شهر مهاباد بوده و به‌طور کافی تجربه استفاده از فضا را داشته به تعداد ۲۸ نفر شناسایی شدند. در مرحله بعدی با آنان ارتباط برقرار شد و به همکاری دعوت شدند که از کل این افراد تنها ۲۰ متخصص در دسترس بوده یا اعلام همکاری نمودند، لذا در این بخش از کلیه ۲۰ نفری که حاضر به همکاری بودند استفاده شد. به‌عبارتی دیگر چون حجم نمونه معادل کل جامعه آماری در دسترس بود می‌توان گفت روش انتخاب حجم نمونه به‌صورت تمام شماری می‌باشد. (جدول ۲). در گام آخر پس از مشخص شدن عوامل کلیدی و اثرگذار کیفیت محیطی در رابطه با ایجاد و ارتقاء اجتماع‌پذیری در فضای مورد مطالعه، با استفاده از نرم‌افزار Scenario Wizard و بر پایه اعمال نظر کارشناسان فوق‌الذکر، سناریوهای بهینه جهت ساماندهی فضا و ارتقاء اجتماع‌پذیری آن ارائه شده‌اند.

جدول ۲. مشخصات کارشناسان مورد استفاده پژوهش

ردیف	تخصص	سمت / سازمان	تعداد	جنسیت
۱	دکتری معماری	هیات علمی دانشگاه	۴ نفر	مرد (۳)، زن (۱)
۲	دکتری شهرسازی	هیات علمی دانشگاه	۱ نفر	مرد
		شهرداری	۱ نفر	مرد
۳	دانشجوی دکتری معماری	نظام مهندسی	۲ نفر	مرد (۱)، زن (۱)
۴	دانشجوی دکتری شهرسازی	نظام مهندسی	۲ نفر	مرد
۵	کارشناس ارشد معماری	شهرداری	۲ نفر	مرد
		نظام مهندسی	۲ نفر	مرد (۱)، زن (۱)
۶	کارشناس ارشد طراحی شهری	نظام مهندسی	۳ نفر	مرد (۱)، زن (۲)
۷	کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری	فرمانداری	۱ نفر	مرد
		کارشناس دادگستری	۱ نفر	مرد
		شهرداری	۱ نفر	مرد

بر اساس آنچه در مبانی نظری ذکر شد و با استناد به نظرات غالب اندیشمندان مرتبط مطرح‌شده، همچنین با عنایت به سوابق پژوهشی موجود و نیز اعمال نظرات اساتید رساله و خبرگان مورد استفاده پژوهش در این پژوهش سعی شده است

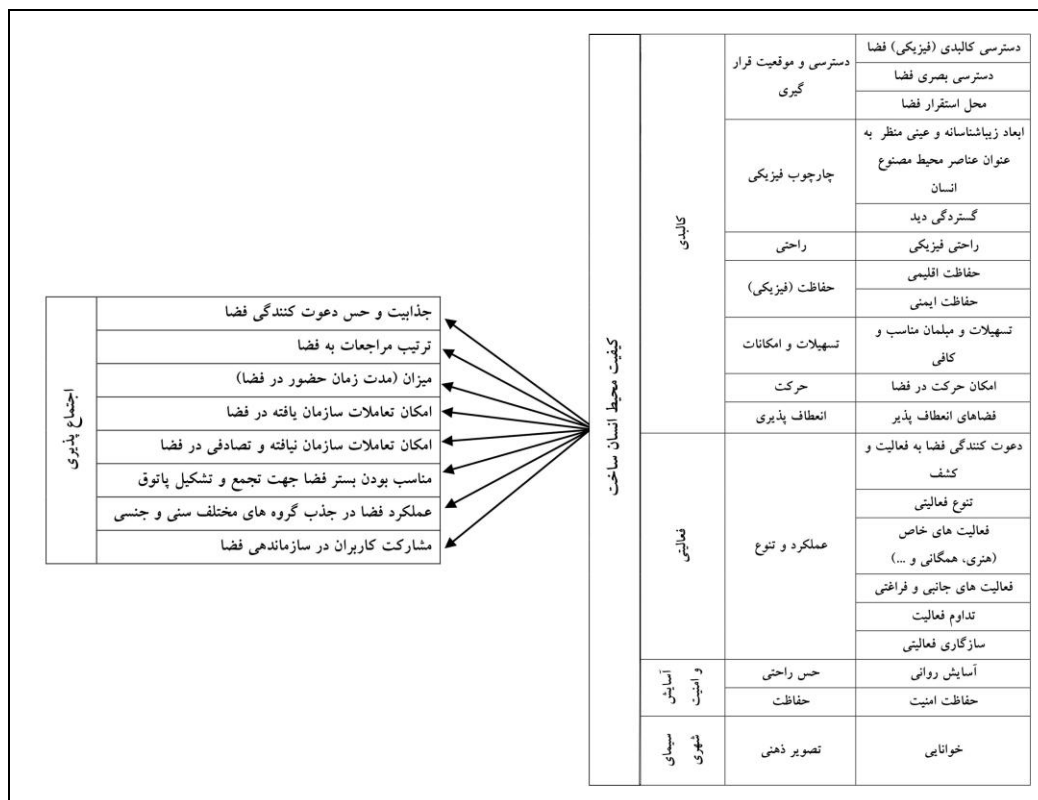
که معیارها و شاخص‌هایی جهت سنجش کیفیت محیط انسان‌ساخت و اجتماع‌پذیری، انتخاب و دسته‌بندی شوند که دربرگیرنده وجوه اشاره‌شده از کیفیت محیطی باشند (جدول شماره ۳). استخراج و تدوین معیارها و مؤلفه‌ها به کار گرفته در این پژوهش در قالب انجام مراحل پانل دلفی انجام‌گرفته که مشتمل بر مراحل زیر بود:

- ۱- ارائه معیارها و مؤلفه‌های استخراج‌شده توسط پژوهشگر از منابع علمی موجود به خبرگان پژوهش؛
- ۲- ارزیابی اولیه و اعمال نظرات توسط خبرگان در رابطه با استخراج و تدوین معیارها و مؤلفه‌های موردسنجش؛
- ۳- پالایش نظریات نخبگان و استخراج و دسته‌بندی معیارها و مؤلفه‌های نهایی پژوهش بر اساس ماهیت آن‌ها؛
- ۴- ارائه دوباره معیارها و مؤلفه‌های دسته‌بندی و پالایش‌شده به نخبگان به‌منظور تأیید نهایی آن‌ها.

جدول ۳. متغیرهای کیفیت محیطی مورد استفاده پژوهش

بعد	عامل	معیار	شاخص	منابع و مأخذ
دسترسی و موقعیت قرارگیری	دسترسی و موقعیت قرارگیری	دسترسی کالبدی (فیزیکی) فضا	دسترسی پیاده	سوابق پژوهشی اخیر همچون: شجاعی و پرتوی (۱۳۹۴)، محمدی و آیت‌اللهی (۱۳۹۴)، پهلوان و همکاران (۱۳۹۵)، ماهان و منصوری (۱۳۹۶)، حمزه نژاد و قلیچی (۱۳۹۷)، کرمی و محمد حسینی (۱۳۹۷)، قلندریان و رفیعیان (۱۳۹۷)، دهناد و همکاران (۱۳۹۹)، طهماسبی و همکاران (۱۴۰۱)، محمدزاده بلالمی و همکاران (۱۴۰۲)، ابرقویی‌فرد و همکاران (۱۴۰۲). منابع و مأخذ مرتبط با نظریه‌پردازان و اندیشمندان معماری و شهرسازی همچون: کوین لینچ (۱۹۶۰ و ۱۹۸۱)، جیکوبز (۱۹۶۱)، کولمن (۱۹۸۷)، ویولیچ (۱۹۸۳)، بنتلی (۱۹۸۵) و ۱۹۹۰، پاتر و کارمونا (۱۹۹۷)، کارمونا (۲۰۰۳)، هاتن و هاتر (۱۹۹۴)، یان گل (۱۹۸۷) و (۲۰۱۰)، برایان گودی (۱۹۹۳)، مایکل
			دسترسی به حمل‌ونقل پیاده	
			نحوه ارتباط فیزیکی	
		دسترسی بصری فضا	نظارت اجتماعی	
چارچوب فیزیکی	ابعاد زیباشناسان و عینی منظر به‌عنوان عناصر محیط مصنوع انسان	محل استقرار فضا	میزان فاصله فضا از هسته‌ها و ورودی‌های فعال	فرم، هندسه، هماهنگی، هارمونی، تنوع ابعاد و تناسبات
			گسترده‌گی دید و محدود نبودن فضا	
			گسترده‌گی دید	
کالبدی	راحتی	راحتی فیزیکی	کف‌سازی و جداره‌سازی جهت راحتی در انجام فعالیت‌های پایه: راه رفتن، نشستن، ایستادن، پاتوق کردن، دیدن و تماشا کردن، گفت‌و شنود	حفاظت در مقابل وضعیت جوی
			حفاظت اقلیمی	
			حفاظت ایمنی	
تسهیلات و امکانات	تسهیلات و امکانات	تسهیلات و مبلمان مناسب و کافی	جدایی گزینی سواره از پیاده	حرکت پیاده
			نیمکت، لبه، کیوسک و ...	
			امکان حرکت در فضا	
انعطاف‌پذیری	انعطاف‌پذیری	فضاهای انعطاف‌پذیر	انعطاف‌پذیری در انجام فعالیت‌های	برنامه‌ریزی‌شده و نشده
			گشایش فضا و ورودی	
			آن و دعوت‌کنندگی به تفریح، فعالیت و کشف	
فعالیتی	عملکرد و تنوع	دعوت‌کنندگی فضا به فعالیت و کشف		

ساوت ورث (۱۹۸۹)، ویلیام وایت (۱۹۸۰)، جان لنگ (۱۹۹۴) و (۲۰۰۵)، استفان کار (۱۹۸۲ و ۱۹۹۲)، موسسه PPS (۲۰۰۹) و اعمال نظر خبرگان پژوهش.	وجود فعالیتهای متنوع و مختلف برای گروههای سنی و جنسی مختلف	تنوع فعالیتی		
	وجود فعالیتهای خاص یا منحصربهفرد در فضا مانند موسیقی زنده، نمایش و ...	فعالیت‌های خاص (هنری، همگانی و ...)		
	وجود فعالیتهای اوقات فراغت مانند کافه‌ها، رستوران‌ها و مکان‌های ملاقات عمومی	فعالیت‌های جانبی و فراغتی		
	فروش صنایع‌دستی			
	فعال بودن و تداوم شبانه بخش‌های مختلف فضا	تداوم فعالیت		
	همخوانی و سازگاری کاربری‌های و فعالیت‌های موجود در فضا	سازگاری فعالیتی		
	هم‌جواری با طبیعت یا عناصر طبیعی	آسایش روانی	حس راحتی	آسایش و امنیت
	فقدان یا کمبود آلودگی‌های هوا و صوتی			
	حفاظت و امنیت در برابر جرم و جنایت	حفاظت امنیت	حفاظت	
	تشخیص مکان، مسیریابی، نشانه‌های شهری و به‌طور کلی کیفیت عوامل پنج‌گانه مطرح‌شده توسط لینچ (مسیر، لبه، نشانه، گره، حوزه)	خوانایی	تصویر ذهنی	سیمای شهری

شکل ۶. مدل مفهومی ارتباط متغیرهای پژوهش

یافته های تحقیق

پس از انجام مراحل تدوین اولیه عوامل با استفاده از پیشینه نظری و پژوهشی و همچنین اعمال نظرات خبرگان پژوهش، در ابتدا ۲۰ عامل به عنوان عوامل اولیه مؤثر بر اجتماع پذیری شناسایی و با نرم افزار میک مک تحلیل شد.

جدول ۴. درجه مطلوبیت و بهینه شدگی ماتریس

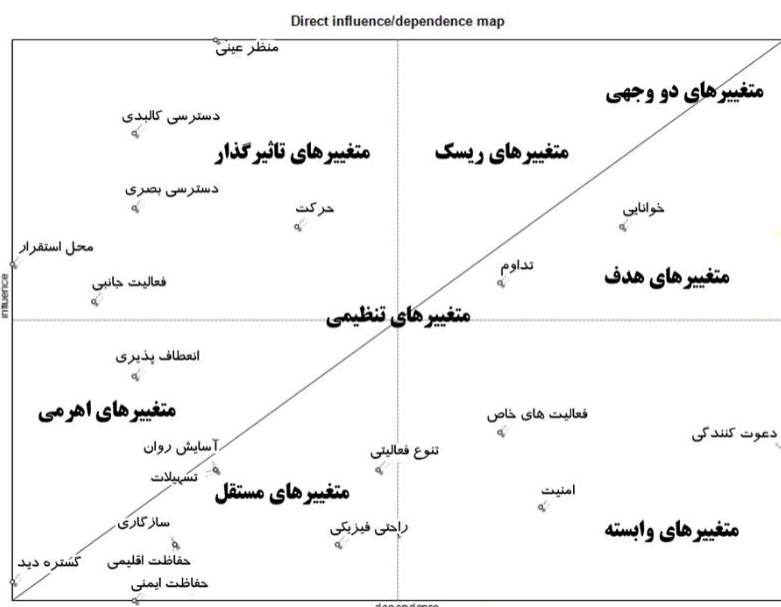
چرخش	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
۱	۰/۹۳	۰/۹۴
۲	۰/۱۰۰	۰/۱۰۰

ماتریس بر اساس شاخص های آماری با دو بار چرخش داده، ۱۰۰ درصد مطلوب و بهینه است؛ به طوری که ماتریس اثرات بالقوه مستقیم به ترتیب ۹۳ و ۹۴ درصد است که نشان دهنده روایی بالای پرسشنامه و پاسخ های آن است. در ماتریس تحلیل ساختاری، جمع اعداد سطرهای هر عامل به مثابه میزان تأثیرگذاری و جمع ستون های هر عامل میزان تأثیرپذیری آن عامل را نشان می دهد که در ادامه به تبیین آن ها پرداخته می شود (جدول ۵).

جدول ۵. میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل

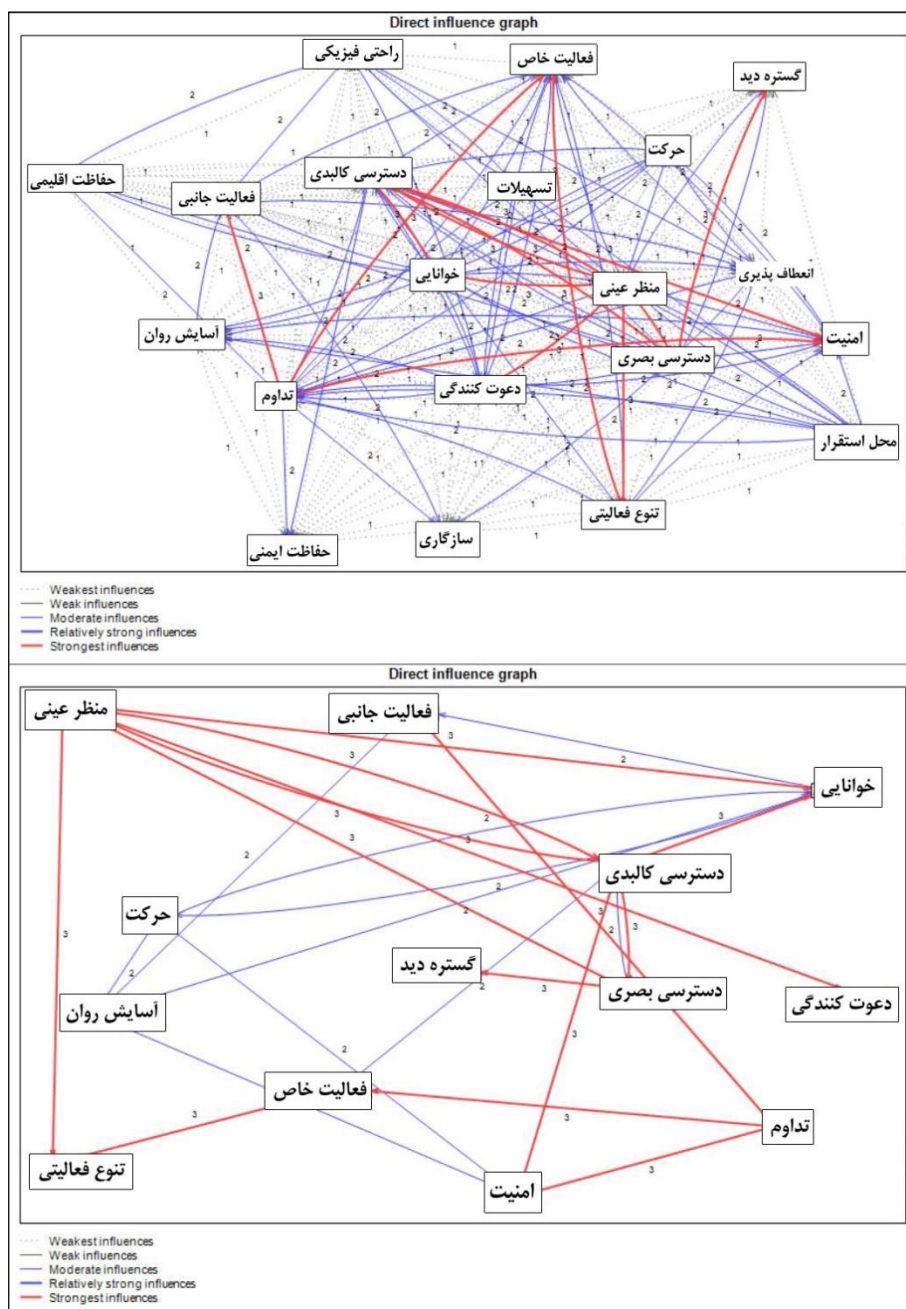
ردیف	عوامل	جمع سطرها (تأثیرگذاری)	جمع ستون ها (تأثیرپذیری)
۱	دسترسی کالبدی (فیزیکی) فضا	۳۱	۱۴
۲	دسترسی بصری فضا	۲۶	۱۴
۳	محل استقرار فضا	۲۳	۱۱
۴	ابعاد زیباشناسانه و عینی منظر به عنوان عناصر محیط مصنوع	۳۶	۱۴
۵	گسترده گی دید	۷	۱۱
۶	راحتی فیزیکی	۹	۱۹
۷	حفاظت اقلیمی	۹	۱۳

۸	حفاظت ایمنی	۶	۱۵
۹	تسهیلات و میلمان مناسب و کافی	۱۳	۱۶
۱۰	امکان حرکت در فضا	۱۸	۲۰
۱۱	فضاهای انعطاف‌پذیر	۲۲	۱۳
۱۲	دعوت‌کنندگی فضا به فعالیت و کشف	۱۴	۳۰
۱۳	تنوع فعالیتی	۱۳	۲۰
۱۴	فعالیت‌های خاص (هنری، همگانی و ...)	۱۵	۲۴
۱۵	تداوم فعالیت	۲۶	۲۱
۱۶	سازگاری فعالیتی	۹	۱۴
۱۷	آسایش روانی	۱۳	۱۶
۱۸	حفاظت امنیت	۱۱	۲۵
۱۹	خوانایی	۲۶	۲۶
۲۰	فعالیت‌های جانبی و فراغتی	۲۲	۱۳
مجموع		۳۴۹	۳۴۹

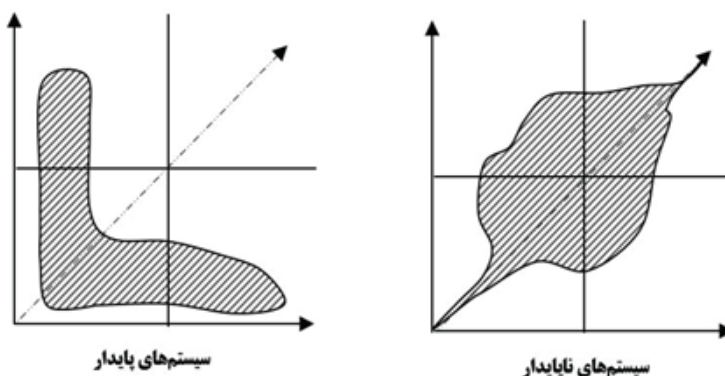
شکل ۷. متغیرهای نمودار قدرت و نفوذ عوامل مؤثر بر اجتماع‌پذیری

با بررسی نمودار قدرت و نفوذ (شکل ۷) و مشاهده موقعیت و مختصاتی عوامل بر روی نمودار و عدم نزدیکی به تابع $y=x$ (عوامل حول نمودار خط قطری نمودار پراکنش دارند) به این نتیجه می‌رسیم که سیستم مورد مطالعه ما یک سیستم پایدار است چراکه عمده عوامل در بخش‌های شمال غربی، جنوب شرقی و جنوب غربی نمودار قرار دارند. با توجه به نمودار مشخص می‌گردد که شش متغیر به‌عنوان اثرگذارترین متغیرها و با کمترین میزان اثرپذیری در نتیجه تحلیل نمایش ارائه شده است. همچنین سه متغیر به‌عنوان عواملی که بیشترین میزان اثرپذیری را در رابطه با بحث اجتماع‌پذیری فضای شهری، از سایر عوامل دارند.

شکل ۸. تأثیرات مستقیم متغیرها بر یکدیگر

نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، بیانگر پایداری یا ناپایداری سیستم است. در مجموع، دو نوع پراکنش در سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار تعریف شده که پراکنش متغیرها در سیستم‌های پایدار، به صورت L نشان داده شده است؛ یعنی برخی متغیرها تأثیرگذاری بیشتر و برخی تأثیرپذیری بیشتری دارند. لذا سیستم حاضر به حالت پایدار نزدیک است. در این سیستم، جایگاه هریک از عوامل و نقش آن‌ها کاملاً روشن است، اما در سیستم‌های ناپایدار، وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های پایدار است. در این سیستم، متغیرها حول محور قطری صفحه پراکنده‌اند و در بیشتر مواقع، حالت بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند. این امر ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار دشوار می‌کند.

شکل ۹. سیستم‌های پایدار و ناپایدار، مأخذ: (Godet, 2003).

جدول ۶. نحوه توزیع کلی عوامل (مستقیم و غیرمستقیم) بر اساس طبقه‌بندی آن‌ها

طبقه‌بندی	متغیر	ویژگی
عوامل تأثیرگذار	منظر عینی دسترسی کالبدی دسترسی بصری حرکت فعالیت جانبی محل استقرار	این متغیرها اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر اجتماع‌پذیری فضای شهری هستند و بیشتر از آنکه از سیستم تأثیر بپذیرند، بر آن تأثیر می‌گذارند و در طراحی محیط انسان‌ساخت این عوامل کمترین اثرپذیری را از سایر متغیرها دارند.
عوامل دووجهی	ریسک	این عوامل دارای دو ویژگی مشترک تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری بالا هستند که به‌صورت بسیار تأثیرگذار و بسیار تأثیرپذیر عمل می‌کنند. این متغیرها در قسمت شمال شرقی نمودار قرار می‌گیرند. هم قابل دست‌کاری و کنترل هستند و هم بر پویایی و تغییر سیستم تأثیر می‌گذارند؛ یعنی شاخص‌های ناپایداری را تشکیل می‌دهند. در برخی از منابع به‌عنوان متغیرهای اعتماد نیز معرفی شده‌اند. متغیرهایی که بالای خط قطری این ناحیه قرار می‌گیرند، متغیرهای «ریسک» نامیده می‌شوند زیرا ظرفیت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی را دارند؛ یعنی به‌سرعت تغییرات بر آن‌ها اثر می‌گذارند و آن‌ها نیز این تغییرات را خیلی سریع به متغیرهای وابسته در ناحیه منتقل می‌کنند. متغیرهایی که زیر خط قطری این ناحیه قرار می‌گیرند متغیرهای «هدف» نامیده می‌شوند و نتایج سیستم را به نمایش می‌گذارند. به‌عبارت دیگر، با دست‌کاری این متغیرها سیستم تغییرات تکاملی را در پیش خواهد گرفت. با این توصیف متغیرهایی را که تأثیر بالایی دارند، ولی قابل کنترل نیستند، نمی‌توان به‌عنوان متغیر راهبردی محسوب کرد.
	هدف	خوانایی تداوم
عوامل تأثیرپذیر	دعوت‌کنندگی فعالیت‌های خاص امنیت	این عوامل نیز به دلیل وابستگی شدید به سایر متغیرها خاصیت الگوپذیری و سناریونویسی ندارند و بیشتر از سایر متغیرها نتیجه می‌شوند.
عوامل مستقل	مستقل از سیستم	این متغیرها تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بسیار پایینی دارند و نمی‌توانند متغیرهای راهبردی محسوب شوند. آن‌ها در قسمت جنوب شرقی شکل قرار می‌گیرند و متغیرهای مستقل و مستثنا نامیده می‌شوند. این متغیرها از سایر متغیرهای سیستم تأثیر نمی‌پذیرند، بر آن‌ها اثر هم ندارند و ارتباط بسیار کمی با سیستم دارند. در این بین متغیرهای اهرمی ثانویه باوجود اینکه کاملاً مستقل هستند، بیشتر از آنکه تأثیرپذیر باشند، تأثیرگذارند بالای خط قطری قرار دارند و به‌عنوان نقطه‌های معیار یا سنجش قابل‌استفاده هستند. همچنین متغیرهای گسسته در نزدیکی مبدأ مختصات قرار دارند و ارتباطی به پویایی و تغییرات کنونی سیستم ندارند.
	اهرمی ثانویه	گستره دید انعطاف‌پذیری
عوامل تنظیمی	در این مطالعه هیچ متغیری در این رده مشاهده نشده است.	متغیرهای تنظیم‌کننده در نزدیکی مرکز نمودار قرار گرفته‌اند. درواقع، حالت تنظیمی دارند و گاهی به‌عنوان اهرم ثانویه عمل می‌کنند. بر اساس الگوهایی که طراحان برای اهداف خود به کار می‌گیرند، این متغیرها قابلیت ارتقاء به متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای تعیین‌کننده یا متغیرهای هدف و ریسک را دارند.

چنانچه در جدول شماره ۵ و شکل شماره ۷ آمده است، تعدد متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر، در سیستم تحلیل‌شده، پایداری سیستم را نشان می‌دهند. بدین ترتیب خوانش سیستم به لحاظ پیچیدگی مشخص‌تر است. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد عوامل کلیدی تأثیرگذار و پیشران در اجتماع‌پذیری فضای شهری که منجر به تأثیرپذیری تعداد قابل‌توجهی از

متغیرهای این سیستم هستند، سناریونویسی جهت ارائه الگو را تسهیل می‌کنند. جهت تلخیص متغیرها و تعیین اصلی‌ترین عوامل کلیدی و مؤثر بر اجتماع‌پذیری فضای شهری و همچنین طراحی مبتنی بر آن، در نتیجه تحلیل ساختاری-تفسیری، آن دسته از عوامل انتخاب می‌شوند که بیشترین میزان تأثیرگذاری را داشته و یا به عبارتی در نیمه بالایی نمودار قدرت و نفوذ قرار گرفته‌اند. به تعبیری دیگر تأکید در انتخاب متغیرها به عنوان عوامل اصلی، بیشتر بر روی متغیرهای دوجبهی و همچنین مستقل است. دلیل انتخاب متغیرهای دوجبهی به عنوان عوامل پیشران و کلیدی مؤثر بر اجتماع‌پذیری این است که این متغیرها دارای دو ویژگی مشترک تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری بالا دارند که به صورت بسیار تأثیرگذار و بسیار تأثیرپذیر عمل می‌نمایند. بدین صورت از نتیجه تحلیل میک مک حاصل می‌گردد که بر اساس آن متغیرهای منظر عینی، دسترسی کالبدی، حرکت، دسترسی بصری، فعالیت‌های جانبی، محل استقرار اثرگذارترین عوامل محیطی پیشران، کلیدی و مؤثر بر اجتماع‌پذیری هستند. در نتیجه تحلیل سناریو ویزارد و انجام محاسبات تأثیرات متقابل توصیفگرها، سناریوهایی که از بالاترین درجه ثبات برخوردار هستند به صورت زیر معرفی شده‌اند.

جدول ۷. سناریوهای بهینه

سناریو ۱	سناریو ۲	سناریو ۳	سناریو ۴	سناریو ۵	سناریو ۶	سناریو ۷	سناریو ۸
منظر عینی:	منظر عینی:			منظر عینی:	منظر عینی:		
فرم‌های منظم سنتی	فرم‌های منظم مدرن			فرم‌های منظم سنتی	فرم‌های منظم مدرن		
دسترسی کالبدی:							
تأکید بر دسترسی پیاده							
دسترسی بصری:		دسترسی بصری:	دسترسی بصری:	دسترسی بصری:	دسترسی بصری:	دسترسی بصری:	دسترسی بصری:
نظارت اجتماعی کاربری‌های تجاری		نظارت اجتماعی کاربری‌های مسکونی	نظارت اجتماعی کاربری‌های تجاری	نظارت اجتماعی کاربری‌های مسکونی	نظارت اجتماعی کاربری‌های تجاری	نظارت اجتماعی کاربری‌های مسکونی	نظارت اجتماعی کاربری‌های تجاری
حرکت:		حرکت:		حرکت:			
طراحی مسیر حرکت و سکون پیاده		آرام‌سازی ترافیکی		طراحی مسیر حرکت و سکون پیاده			
محل استقرار:				محل استقرار:			
حفظ شرایط کنونی				ارتقاء عملکردی هسته‌ها و محورهای فعالیتی و خدماتی مجاور			
خوانایی:		خوانایی:	خوانایی:				
نشانه شهری کالبدی		نشانه شهری ذهنی	نشانه شهری کالبدی				
تداوم:				تداوم:			
فعالیت‌های خدماتی اغذیه‌فروشی				تفریحات شبانه			
فعالیت‌های جانبی:				فعالیت‌های جانبی:			
رستوران‌های متوسط				حوزه‌بندی فضا			

با بررسی تابلو نتایج سناریو ویزارد که حالت‌های بهینه هر یک از متغیرها در اجتماع‌پذیری فضای شهری موردی را نمایش می‌دهد، تعداد حالت‌های بهینه هر یک از متغیرها دارای پراکندگی و تنوع حالات کلی است، لذا پژوهش حاضر به انتخاب چند سناریو اول بسنده نموده است که با توجه به امتیازات حداکثری ۸ سناریو برتر را به‌عنوان بهینه‌ترین حالات عنوان نموده است. بر این اساس، تأکید بر طراحی فرم‌های منظم و فرم‌هایی که دارای تعادل و تناسب با یکدیگر باشند، به‌عنوان سناریو برتر عامل منظر عینی ارائه شده است. همچنین پیاده‌مداری و توجه به حرکت پیاده در اولویت نسبت به حرکت سواره در این فضای و مسیر قرار دارد. نظارت اجتماعی مهم‌ترین سناریو متغیر «دسترسی بصری» معرفی شده است و این مهم از طریق نظارت اجتماعی کاربری‌های تجاری و مسکونی میسر می‌گردد. در رابطه با حرکت در مسیر، سناریوهای پیشنهادی مبتنی بر حرکت پیاده بوده به‌گونه‌ای که در پیوند با سیاست‌های آرام‌سازی ترافیکی، الگوهای حرکتی تعریف گردد. همچنین در رابطه با محل استقرار فضای شهری، پیشنهاد‌های بهینه حفظ وضع موجود و همچنین ارتقاء عملکردی هسته‌ها و محورهای فعالیت و خدماتی مجاور است. در رابطه با عامل خوانایی، پیشنهاد‌های سناریو ویزارد تأکید بر وجود نشانه‌های شهری کالبدی و ذهنی است؛ و در پایان تداوم فعالیت از طریق تزریق تفریحات شبانه و خدمات اغذیه‌فروشی و همچنین حوزه‌بندی فضا و وجود رستوران‌های سطح متوسط در فضای شهری نمونه به‌عنوان سناریوهای بهینه از حالت‌های متفاوت متغیرهای «تداوم فعالیت» و «فعالیت‌های جانبی» ارائه می‌گردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

فضای شهری و به‌ویژه فضاهای عمومی شهرها که انواع مختلفی دارند و در این پژوهش یک مسیر شهری را شامل می‌شد، به‌عنوان مراکز حیاتی برقراری تعاملات اجتماعی شهروندان از طیف‌های مختلف نژادی، جنسیتی، مذهبی، سنی و... قلمداد می‌شوند و اغلب پژوهش‌ها به‌ویژه در قرن اخیر این به این واقعیت واقف بوده‌اند. خیابان جمهوری اسلامی شهر مهاباد نیز به‌عنوان یک کالبد شهری خاطرات ذهنی شهروندان را در خود جای داده است و حس تعلق و وابستگی ساکنین به این مسیر کاملاً واضح می‌باشد؛ اما آنچه در بیشتر پژوهش‌هایی که توسط شهرسازان و معماران در این حوزه انجام گرفت بر این موضوع تأکید دارند که چه ویژگی‌هایی می‌تواند کیفیت این گونه فضاها را در راستای حضورپذیری بیشتر افراد در آن بهبود ببخشد. در این پژوهش نیز به‌تبع از نظریات افرادی مانند جیکوبز، لینچ، گل، کارمونا، لنگ و دیگر پژوهش‌های تجربی در سطح داخلی و خارجی ابعاد و شاخص‌هایی در ابعاد کالبدی، فعالیت، آسایش و امنیت و سیمای شهری استخراج شد و با استفاده از نظر خبرگان به‌ویژه بومی که تسلط کافی بر ویژگی‌های فضای مورد مطالعه را داشته‌اند به ارزیابی گذاشته شد. نتایج این ارزیابی که با استفاده از ابزارهای آینده‌پژوهشی انجام گرفت نشان داد که مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر اجتماع‌پذیری فضای شهری خیابان جمهوری شهر مهاباد (که گزیده‌ای از بیست متغیر شاخص هستند و همچنین کمترین اثرپذیری را از سیستم دارند) عبارت‌اند از منظر عینی، دسترسی کالبدی، دسترسی بصری، حرکت، فعالیت‌های خاص و محل استقرار. همچنین پاره‌ای دیگر از عوامل که با توجه به تحلیل میک مک به‌عنوان عوامل دوجبهه شناسایی شده‌اند نیز در تهیه سناریوهای بهینه طراحی مدنظر قرار گرفته‌اند که عبارت‌اند از خوانایی و تداوم فعالیت‌ها؛ که انتخاب این عوامل علی‌رغم تأثیرپذیری آن‌ها از سیستم، تأثیرگذاری بالای آن‌ها بر سیستم نیز می‌باشد. همچنین در طراحی سناریوهای بهینه نتایج به‌طور کلی متکی بر فرم‌های منظم، دسترسی پیاده، تنوع کاربری و نظارت اجتماعی، نزدیکی به مرکز هسته شهر، تداوم فعالیت‌های شبانه، فعالیت‌های سطوح متوسط و وجود نشانه‌های شهری کالبدی و ذهنی است. شناسایی مهم‌ترین عوامل کیفیت محیطی تأثیرگذار در این پژوهش با نتایج بسیاری از پژوهش‌های دیگر از جمله شجاعی و پرتوی (۱۳۹۴)، کربلایی حسینی غیاثوند و سهیلی (۱۳۹۷)، جوان مجیدی و نگاری (۱۳۹۸)، دهناد و همکاران (۱۳۹۹)، ابرقویی فرد و همکاران (۱۴۰۲)، فرانسیس و همکاران (۲۰۱۲)، جلال‌الدینی و اوکتای (۲۰۱۲)، نایا و همکاران (۲۰۲۳) هم‌راستا بوده است. اگرچه در هر پژوهش برخی از ابعاد موردتوجه قرار گرفته است و در این پژوهش سعی شد تا حد امکان مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی در نظر گرفته شود که بخش زیادی از ابعاد کیفیت محیطی را پوشش دهد. با تمامی این تفاسیر نکته قابل‌ذکر این است که اگرچه خیابان جمهوری اسلامی در شهر مهاباد به‌عنوان یک مسیر شهری فضای عمومی اجتماع‌پذیری است اما

کیفیت‌های آن نیز در برخی از ابعاد و شاخص‌ها قابل توجه است که باید با تقویت و بهبود ویژگی‌های کالبدی آن مانند طراحی فرم‌های منظم هندسی، تأکید بیشتر طراحی بر دسترسی پیاده و نه سواره، ایجاد کاربری‌های ترکیبی در استفاده از زمین‌های پیرامون فضا، نصب المان‌های خاطره‌انگیز در این قضا برای افزایش حس تعلق و آرامش و... به ارتقاء اجتماع‌پذیری این فضای شهری کمک کرد. با توجه به تابلو نهایی تحلیلی ویزارد، بهینه‌ترین الگوهای طراحی با توجه به حداکثر امتیازات کسب‌شده به شرح زیر هستند.

ابعاد زیباشناسانه و عینی منظر به عنوان عناصر محیط مصنوع: طراحی محیطی منظر عینی فضای شهری خیابان جمهوری اسلامی بایستی مبتنی بر طراحی فرم‌های منظم باشد. اگرچه بالاترین امتیاز مرتبط با فرم‌های منظم سنتی است اما فرم‌های منظم مدرن در بیشتر سناریوهای بهینه پیشنهاد شده است.

دسترسی کالبدی: طراحی محیط بایستی متکی بر دسترسی پیاده باشد و اولویت در طراحی مبتنی بر پیاده‌مداری باشد.

دسترسی بصری فضا: عمده دسترسی فضا باید از طریق نظارت کاربری‌های مسکونی و تجاری در فضا تأمین شود. یعنی علاوه بر وجود کاربری‌های تجاری نیاز به تزریق کاربری‌های مسکونی نیز به فضا شهری مورد مطالعه است.

حرکت در فضا: جهت تسهیل حرکت در فضای مورد طراحی بایستی مسیر حرکت سواره در تابعیت از مسیر حرکت پیاده و امکان سکون افراد پیاده در بخش‌های مختلف فضای شهری انجام گیرد. همچنین سیاست‌های آرام‌سازی ترافیکی باید در طراحی لحاظ گردند.

محل استقرار: با توجه به موضوع پژوهش، محل استقرار فضای اجتماع‌پذیر پیشنهادی بایستی تابع وضع کنونی بوده و ارتقاء عملکردی هسته‌ها و محورهای فعالیتی و خدماتی مجاور باید صورت گیرد تا در نتیجه آن دسترسی به فضای اجتماع‌پذیر موردی تسهیل یابد.

خوانایی: یکی از مهم‌ترین عناصر فضای شهری که منجر به خوانایی فضای شهری می‌شود، وجود نشانه‌های کالبدی و ذهنی هستند که باید با توجه به مقیاس کالبدی و عملکردی فضای شهری (مقیاس میانی) طراحی شود.

تداوم فعالیت: جهت تداوم فعالیت به عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل جذابیت فضای شهری و شاخص‌های کیفیت محیطی، پیشنهاد می‌گردد که فعالیت‌های شبانه تفریحی و همچنین اغذیه‌فروشی‌ها به فضای موردی تزریق گردند.

فعالیت‌های جانبی و فراغتی: یکی از عمده‌ترین فعالیت‌های جانبی که موجب اجتماع‌پذیری فضای شهری موردی می‌گردد، وجود رستوران‌های سطح متوسط در فضا است.

فهرست منابع

ابرقویی فرد، حمیده، مطلبی، قاسم و منصوری، سید امیر. (۱۴۰۲). «نظریه شکل خوب فضای عمومی» مروری انتقادی بر معیارهای شکل‌گیری فضای عمومی کارآمد. باغ نظر، ۲۰(۱۲۱)، ۳۷-۵۴.

-پهلوان، سمیه، سلطان‌زاده، حسین و حبیب، فرح. (۱۳۹۵). تبیین مؤلفه‌های کیفیت کالبد بصری بر حضورپذیری افراد در محیط‌های اجتماع‌پذیر (مورد پژوهی: سراهای بازار تاریخی اصفهان). مطالعات مدیریت شهری، ۱۴(۵۱)-۱-۱۴.

-جوان مجیدی، جواد و نگاری، ملکا. (۱۳۹۸). سنجش مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری تالار شهر، مورد مطالعاتی: اردبیل. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۲(۲۹)، ۲۱۱-۲۲۸.

حمزه نژاد، مهدی و قلیچی، پدram. (۱۳۹۷). بررسی اجتماع‌پذیری و کیفیت قرارگاه‌های رفتاری در پارک‌های درون دانشگاهی، مورد مطالعاتی: پارک دانشگاه علم و صنعت ایران. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۱(۲۵)، ۴۵-۵۵.

-خادم الحسینی، احمد، منصوریان، حسین و ستاری، محمدحسین. (۱۳۸۹). سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری

- (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان). جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۱(۳)، ۴۵-۶۰.
- دهناد، نازنین، مهدی نژاد، جمال‌الدین و کریمی، باقر. (۱۳۹۹). تبیین رابطه بین مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در ارتقاء اجتماع‌پذیری محیط. فصلنامه مطالعات شهری، ۱۰(۷)، ۴۵-۵۶.
- ستارزاده، داریوش، نقی زاده، محمد و حبیب، فرح. (۱۳۸۹). فضای شهری، اندیشه‌های اجتماعی. علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۲(۴) (مسلسل ۴۷)، ۱۷۳-۱۸۳.
- شجاعی، دلارام و پرتوی، پروین. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران (نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران). باغ نظر، ۱۲(34)، 93-108.
- طهماسبی، فرخ، نظم فر، حسین، قنبری، ابوالفضل و رضایی نیا، حسن. (1401). اجتماع‌پذیری و سرزندگی فضاهای عمومی شهری: شواهدی از دیدگاه متخصصین و کاربران در خیابان ولیعصر تهران. دانش شهرسازی، ۶(۲)، ۱۳۱-۱۴۸.
- قلندریان، ایمان و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۷). تبیین مدل کیفیت محیط در بازآفرینی شهر ایرانی اسلامی. مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۹(۳۴)، ۴۹-۵۸.
- کربلایی حسینی غیاثوند، ابوالفضل و سهیلی، جمال‌الدین. (۱۳۹۷). (بررسی نقش مؤلفه‌های کالبدی محیط در اجتماع‌پذیری فضاهای فرهنگی با استفاده از تکنیک چیدمان فضا، مورد مطالعاتی: مجتمع‌های فرهنگی دزفول و نیاوران. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۱(۲۵)، ۳۶۱-۳۷۳.
- کرمی، اسلام و محمدحسینی، پریسا. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی بر پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی، نمونه موردی: مجتمع‌های مسکن مهر اردبیل. مطالعات شهری، ۷(۲۶)، ۴۳-۵۶.
- ماهان، امین و منصوری، سید امیر. (۱۳۹۶). مفهوم منظر با تأکید بر نظر صاحب‌نظران رشته‌های مختلف. باغ نظر، ۱۴(۴۷)، ۲۸-۱۷.
- محمدزاده بلالعی، سعید، قاسمی، محسن، نوروزی، ملیحه و نیک پور، منصور. (۱۴۰۲). سنجش وضعیت اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی شهری با تأکید بر عامل محصوریت (مطالعه موردی: میدان مرکزی شهر بم). معماری و شهرسازی پایدار، ۱۱(۱)، ۱۵۹-۱۷۶.
- محمدی، محمد و آیت‌اللهی، محمدحسین. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر در ارتقای اجتماع‌پذیری بناهای فرهنگی بررسی موردی: فرهنگسرای فرشچیان اصفهان. نامه معماری و شهرسازی، ۸(۱۵)، ۷۹-۹۶.
- منصوری، سید تاج‌الدین، جهانبخش، حیدر. (۱۳۹۵). سنجش مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای تعاملات اجتماعی و اجتماع‌پذیری در فضای شهری (مطالعه موردی: خیابان مدرس کرمانشاه). معماری و شهرسازی ایران، ۷(۱)، ۵۹-۶۵.
- نعیمی نظم آباد، زهرا، فرج پور، مریم و امیرشقایق، محمدرضا. (۱۳۹۴). (میزان سنجی سطح تعاملات اجتماعی در بافت‌های قدیمی باهمستان-های شهری، نمونه موردی: محله درب نو گرگان. مدیریت شهری، ۱۴(۳۸)، ۱۳۳-۱۵۰.
- Amiriparyan, P., Reicher, C., & Kiani, Z. (2019). Analysing the effectiveness of public spaces on sociability potential of cities: Case study of Nobahar Street, Kermanshah, Iran. WIT Transactions on Ecology and the Environment, 238, 119-130.
- Anastasiadou, K., & Gavanias, N. (2023). Enhancing urban public space through appropriate sustainable mobility policies. A multi-criteria analysis approach. Land Use Policy, 132, 106765.
- Anderson, J., Ruggeri, K., Steemers, K., & Huppert, F. (2017). Lively social space, well-being activity, and urban design: findings from a low-cost community-led public space intervention. Environment and behavior, 49(6), 685-716.
- Chakrabarti, V. (2013). A country of cities: a manifesto for an Urban America. New York: Metropolis Books.
- Cresswell, T. (2004). Defining place. Place: A Short Introduction. Malden, MA: Blackwell Ltd, 12.
- Crestani, A. M., & Irazábal, C. (2020). Public Space Challenges and Possibilities in Latin America (pp. 390-98). New York: Routledge.
- Duff, C. (2010). On the role of affect and practice in the production of place. Environment and planning D: Society and Space, 28(5), 881-895.

- Ehrenhalt, A. (2013). The great inversion and the future of the American city. New York: Vintage.
- Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L., & Knuiman, M. (2012). Creating sense of community: The role of public space. *Journal of environmental psychology*, 32(4), 401-409.
- Gehl, J. (2013). *Cities for people*. Island press.
- Godet, M. (2003). *Creating Futures - Scenario Planning as a Strategic Management Tool*. 4nd ed. France: Economica
- Hasan, M. I., Aminuddin, A. M. R., Mohidin, H. H. B. M., & Sarkum, S. A. (2023). Sociability as locality aspect in private university student housing: spaces, activities, and rules. *Sustainable Tropical Design Research and Practice*, 16, 32-39.
- Horlings, L. G., Lamker, C., Puerari, E., Rauws, W., & van der Vaart, G. (2021). Citizen engagement in spatial planning, shaping places together. *Sustainability*, 13(19), 11006.
- Jalaladdini, S., & Oktay, D. (2012). Urban public spaces and vitality: a socio-spatial analysis in the streets of Cypriot towns. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 664-674.
- Kabachnik, P. (2010). England or Uruguay? The persistence of place and the myth of the placeless Gypsy. *Area*, 42(2), 198-207.
- Klein, W., Dove, M. R., & Felson, A. J. (2021). Engaging the unengaged: Understanding residents' perceptions of social access to urban public space. *Urban Forestry & Urban Greening*, 59, 126991.
- Lang, J., & Moleski, W. (2016). *Functionalism revisited: Architectural theory and practice and the behavioral sciences*. Routledge.
- Langstraat, F., & Van Melik, R. (2013). Challenging the 'end of public space': A comparative analysis of publicness in British and Dutch urban spaces. *Journal of urban design*, 18(3), 429-448.
- Latham, A., & Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13(7), e12444.
- Madanipour, A., & Hull, A. (2017). *The Governance of Place: Space and planning processes*. Routledge.
- Mayorga, M. Y. C., & Fontana, M. P. G. (2023). For a close and livable public space: four proposals in Barcelona. In *Resilient and Sustainable Cities* (pp. 295-304). Elsevier
- Mehta, V. (2019). Streets and social life in cities: a taxonomy of sociability. *Urban Design International*, 24, 16-37.
- Naya, R. B., de la Cal Nicolás, P., Medina, C. D., Ezquerro, I., García-Pérez, S., & Monclús, J. (2023). Quality of public space and sustainable development goals: analysis of nine urban projects in Spanish cities. *Frontiers of Architectural Research*, 12(3), 477-495.
- Pancholi, S., Yigitcanlar, T., & Guaralda, M. (2015). Public space design of knowledge and innovation spaces: learnings from Kelvin Grove Urban Village, Brisbane. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 1(1), 13.
- PPS Organization. (2009). What Makes a Successful Place? [WebSite]. Retrieved 2017, Nov. 12, from <https://www.pps.org/reference/grplacefeat/>
- Sadeghi, A. R., Pourjafar, M., Taghvaei, A. A., & Azadfallah, P. (2014). Explanation of environmental aesthetic factors of urban design. *Current world environment*, 9(2), 502.
- Sanei, M., Khodadad, S., & Khodadad, M. (2018). Flexible urban public spaces and their designing principles. *Journal of Civil Engineering and Urbanism*, 8(4), 39-43.
- Sorkin, M. (2008). *Indefensible space: the architecture of the national Insecurity state*. New York: Routledge.
- Tawil, M. F., Reicher, C., Jafari, M., & Baeumer, K. (2016). Assessment of public space efficiency in relation to spatial development in Amman: Exploring indicators to sustainable models of future city life. *Sustainable Development*, 9(3).
- Wann-Ming, W. (2019). Sustainable Urban Transportation Planning Strategies for Improving Quality of Life under Growth Management Principles. *Sustainable Cities and Society*, 44, 275-290.
- Zukin, S. (2010). *Naked city: the death and life of authentic urban places*. Oxford: Oxford University Press.